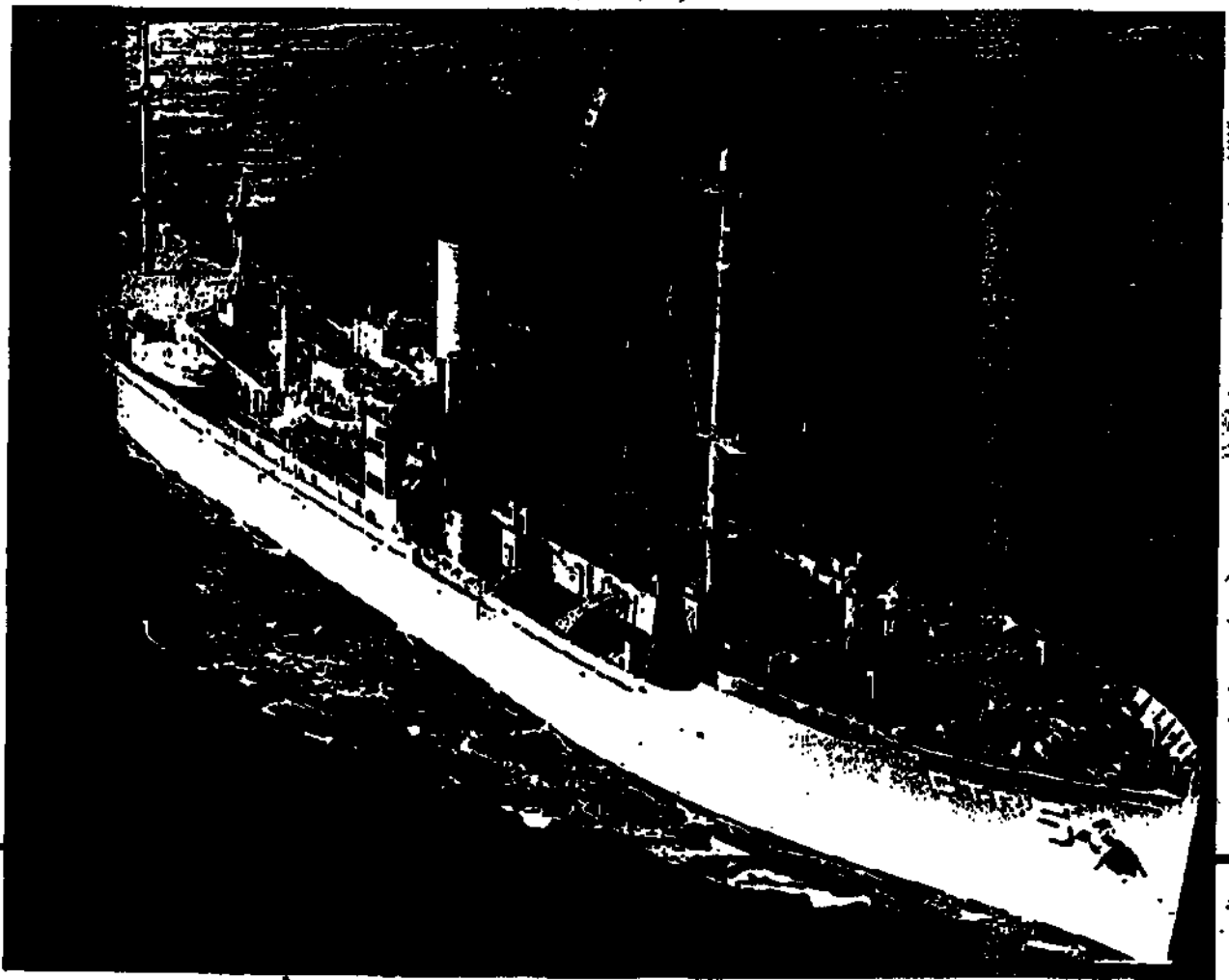

ליברטי

תקיפת אוניית הבין האמריקאית

הקדמה

הכל מלחמות ישראל נרשמו אירועים בהם הותקפו בשוגג כוחות קרקע ישראלים או נזונו יידוניים אחרים עלידי חיל-האוויר. במהלך מלחמת העצמאות היו כמה אירועים כאלה. אחד מהם התרחש במצע "חורב", ובא לידי ביטוי ביומנו של דוד בן-גוריון ב-7 בינואר 1949: "חיל-האוויר שלנו פגע לפעמים בויליניו שלנו - הטעות, כי צבאנו הותקדם במחירות. אוירוני המצרים לא פגעו אף פעם, ורק אוירונינו פגעו". במהלך מבצע "קזש" התרחשו שבע תקריות בהן תקפו מטוסי חיל-האוויר כוחות שריון וקרקע ישראלים. ב-3 בנובמבר 1949 אף תקפו מטוסי החיל את המשחתת הבריטית "קרין", שעגנה במיצי טיראן בכוננות סיוע לכוחות האנגלו-צ'יילוניים, אך למשחתתו נגרם נזק קל בלבד.

בעלחמת ששת-הימים, שפרצה ב-5 ביוני 1967, ארעו 18 תקריות בהן תקפו מטוסי הוויל כוחות ישראלים. בעיקר בשל העדר קשר עם כוחות קרקע וזיחוי שגוי של הכוחות בשטח. אך אף לא אחת מהתקריות המוזכרות לעיל לא השתוותה במשכה, בעוצמתה ובמספר הנפגעים שבטייה לתקריו שארעו ביוני 1967. אז, ביומה הרביעי של המלחמה, תקפו מטוסי מיראז' וספייד ישראלים, ואחריהם ספינות טורפדו של וילינגטון, את ספינת הביון האמריקאית ה"ליברטי". בעקבות התקיפה נהרגו 34 מאנשי צוות הספינה ונלצצו 17.

גם היום, 35 שנה לאחר הארוע, נותרה התקרית בבחינת צלקת שעדיין לא הגלידה לזלוטין ביחסי ישראל-ארצות-הברית. על אף השנים הרבות שחלפו נזכר הארוע בשל מספר הנפגעים הנדול יחסית לתקריות מטוג זה, שהיה עד אז חסר תקדים בחומרתו, ובשל השאלות הרבות שהועלו בעקבות הווקיעה, וזייון האשמות כי הפגיעה באונייה בוצעה במזיד.

מאמר זה הינו חלק ממחקר כולל הנערך בענף על תולדות חיל-האוויר ועוסק בתקופה שבין 1949 ל-1971. סיפור הארוע מואנ חוך ניתוח סאסיני פעילות החיל בונקרות זו והתסקדות בסוגיות של שליטה ובקרה ושיתוף פעולה עם חיל-הים. כן מצויה בו התייחסות לתהליכי קבלת החלטות בתנאי לוחץ וגט לאונקן האשמות באשר לחקיעה האוניה כמיד עלידי ישראל. המאמר מבוסס בעיקרו על מקורות פנימיים של חיל-האוויר שגורס נחשפו בעבר, ביניהם קלטות השליטה והבקרה סעת הארוע עצמו.

המאמר נכתב עלידי סרן סיכל ירעאל-יבכר, קמיד מחקר בענף היסטוריה ומידע, בהדרכת רמיד מחקר רטין אבי-נון, כעבודת האיסוף נעזרנו בגורמים שונים בידיהם נמצאו מסמכים רלוונטיים. עיקר המקורות למחקר זה: סצויים בארכיון צה"ל ותודתנו לסנהלת הארכיון, גבי סיכל צור, ולעובדי הארכיון גבי אביבה קרטון ומר אבי צדק. כן תודה לד"ר מיכאל אורן סמרכז "שלם", בחיק ליאת לרר מסדר מחקר חיל-הים וקמיא סוטלנה ביור מסה"ד היסטוריה.

סא"ל, יורם בוסקילה

רעין היסטוריה ומידע

מבוא

ב־5 ביוני 1967, לאחר תקופת הסתנה ממושכת שלוותה בחששות כבדים מפני מתקפה מצרית ובתחושת סכנה קיומית של ממש, נכנסה מדינת ישראל למלחמה הקצרה בתולדותיה - מלחמת ששת הימים. חיל־האוויר הופעל וול־טי תוכנית "סוקד" וכיזם הראשון למלחמה בוצעה מתקפה אווירית מסיבית, בה השתתף כמעט כל סערך והתקיפה והקרב שלו. פעולות החיל הביאו להשמדת כ־400 מטוסי אויב, רובם עוד על הקרקע, ולכך שחילות־אוויר נוצרו, ירוח וסוריה הוצאו למעשה מכלל פעולה. משלב זה הוסנו מטוסי הוויל לטייע לכוחות היבשה והים בהמשך והלוחמה, ועד היום הרביעי למלחמה נכבשו בנזרת סיני בזה אחר זה העיר אל־עריש, שדות התעופה והבסיסים הצבאיים שבמרכז חצי האי והעיר שארם א־שייח'.

ב־10 ביוני, יומה הרביעי של המלחמה, שלטו כוחות הקרקע הישראלית בקידמת חצי האי סיני ובמרכזו. בשעות אזור הצהרים המוקדמות, סמוך לחופי אל־עריש, התרחשה תקרית שחרגה משגרת הביטחון השוטף והלוחמה הנדויה: כוחות יט ואוויר ישראלים תקפו ספינת בין אמריקאית בשם ה"ליברטי", שעסקה באיסוף מידע מודיעיני מנכשירי קשר ומכים.

במולך טאי 1967 עגה הספינה בחוף השנהב, אך ככל שהסלים המצב המדיני בסזרח־התיכון התגבשה במסד ההגנה האמריקאי התפיסה כי יש לשלוח אותה לאזור, בכדי לעקוב מקרוב אחר התפתחויות צבאיות. הספינה הופונה לרוטה, ספרד, שם עלו על סיפונה מתורגמנים מהשפה הערבית שהצטרפו אל המתורגמנים מרוסית שנברו שחו על האונייה. ב־30 במאי קיבל הקברניט, קפטן ויליאם ל. סקגונגל, הוראה להפליג לאזור הסתייכות בין ישראל ומצרים, במרחק של כחצי מייל מחוף למים הטריטוראליים של שתי המדינות, ולבצע סיורים לאורך החוף.

הטעינה, ששיטה סמוך כל כך לאזור הקרבות בסיני, אותרה על־ידי כוחות ישראליים וזאתקפה במשך כשעה, וזוילה על־ידי מטוסי חיל־האוויר ולאחר מכן על־ידי ספינת טורפדו של חיל־הים. בסיומה של התקרית הגיע מספר הורגים על סיפונה ל־34 איש ו־17 מאנשי צוותה נפצעו. בעקבות הארוע טענו גורמים אמריקאים שגים, בניחם ניצולי הספינה, כי ישראל תקפה את ה"ליברטי" במזיד. זאת, על אף שממצאי ועדות החקירה האמריקאיות וישראליות שבדקו את התקרית שללו טענות אלה מכל וכל.

מתקר זה יבחן את תקרית תקיפת ה"ליברטי" מפרספקטיבה היסטורית חיל־אווירית, שבמרכזו בדיקת הגורמים להתרחשות הארוע, תוך בדיקת סוגיות כאיתור סערות וזיהוין, בעיות בקרה ושליטה ושיתוף פעולה אוויריים. הנוחקר מבוסס בעיקרו על מסורות חיל־אוויריים ראשוניים - תחקירי ניסה, עדויות קצינים ושקלוט תסלילי שליטה ובקרה מעת הארוע. כן נעשה שימוש במסורות ארכיוניים אחרים ובסאטרים, ספרים, אתרי אינטרנט וכתבות עיתונאיות, כמו גם בראיונות עם בני התקופה להם גם נענו המחקר לקריאה ולביקורת.

פרק א

ההיסטוריוגרפיה של תקרית ה"ליברטי"

תקיפה זדונית ומכוונת

תקרית ה"ליברטי" נבדקה הן על-ידי ועדות החקירה הרשמיות שהוקמו לאחר הארוע בישראל ובארצות-הברית והן על-ידי חוקרים עצמאיים, שאחדים מהם אף הפכו "משעמם לענין". במסקנות הרשמיות, אטריקאיון וישראליות כאחד, נקבע אומנם כי אין המדובר במתקפה זדונית אלא בסדרת טעויות שהובילה לתוצאות הרחוק-אסון, אך אף-על-פי כן לא פסקו מלהופיע תיאוריות והשערות שונות באשר לנסיבות בעטיין הומצאה הטפינה, ששהתה באזור לצורך איסוף מידע מזדעיני ממכשירי קשר ומכ"ם. לכל התיאוריות משותף הטיעון כי כוחות ישראלים פגעו בספינה במז"ז, מתוך כוונה להוציאה מכלל פעולה. השוני ביניהן מתבטא בהשערות לגבי הסניעים הישראלים לעשות כן.

דיון פומבי בתקרית ה"ליברטי" התעורר סתיו 1976 בעקבות מאסר במגזן "ענטהאוז", שונתב על-ידי עיתונאי בשם אנתוני פירסון. הלה, שבין היתר עסק בסיקור מלחמת ששת-הימים, טען לגילויים וודשים כביכול, הטורים את סמצאי ועדות החקירה ומתיימרים לשפוך אור חדש על התקרית. הוא טען למאמר, נמז גם בספר שיצא לאור שנתיים לאחר מכן, כי לישראל היה אינטרס ברור לפגוע בספינת הביון, לדבריו, ככל שזו הלכה וקרבה לאזור, קלטו המכשירים האלקטרוניים שעליה שיחות בין נאצר והמלך חוסין בהן נדונו האסטרטגיה הצבאית והתקדמות הכוחות הערביים. במקביל גילו אנשי המודיעין שעל הספינה כי תחנה ישראלית, בסיס איזורה את תדרי השיחות וחספה אותן, ולאחר שהכניסה בהן במהירות שינויים (כלומר, "בישלה" אותן) העבירה אותן ליעדו סבלי שהדוברים חשו בדבר. כך, לפי טענתו, הצליחו הישראלים לגרום לדיסאינפורמציה וליצירת הרושם - לפחות במהלך היום הראשון לקרבות - כאילו ידם של הכוחות הערבים על העלינה. רושם זה הוא שהביא להחלטתו של חוסין להיכנס בצורה מסיבית למלחמה, מה שנתן לישראל את הלגיטימציה בה הפצו להרחיב את טווח פעולותיה גם נגד ירדן.

פירסון המשיך וטען, כי אם לא די בכך שה"ליברטי" גילתה את התכסיסים המודיעיניים הישראלים, הרי שהציוד האלקטרוני שנשאה היווה איום עבור ישראל מעצם יכולתו לקלוט משדורות של כוחות רגלים, אוויר ומרוח, בעזרת משדורות אלה ניתן היה, לדבריו, להתוות תמונת מצב עדכנית של התנהלות הקרבות בחזית הירדנית - במיוחד בנדה-הסערבית וברושלים העתיקה - וכן כחזית הסורית. פירסון טען, כי פעילותה של ישראל כאיזורים אלה לא עלתה בקנה אחד עם ההבנות שהושגו ערב פרוץ המלחמה בין ארצות-הברית לישראל, וכי דיווח על הפעילות הישראלית שם היה מבהיר לארצות-הברית כי בת-בריתה פועלת בניגוד לחסכים מפורשים. הפצת ה"ליברטי", לפי גירסה זו, היתה פעולה ישראלית מחושבת, שנועדה לחסל סכנה פוטנציאלית לתוכניות אסטרטגיות של ישראל.

בארשם סא: כחוקרת החומטנה שלפני פרוץ המלחמה, בקרר הר החוץ אבא אבן בארצות-הברית. שם נשגטו שני עותקים לינוח ג'ונסון ו'ונסון הבטיח לאבן את תמיכת ארצות-הברית, כל עוד תפגע ישראל סלנוקטו יחסו צבאית שאין לו שום לצורך הנחת העצמתו.

סמך למודע שו סוס טטרו של פירסון, יצא כתב עת אמריקאי בשם **U.S Naval Proceedings** במאמר ובו גירסה נוספת לארועים, המצדדת גם היא בגישה הבטיסית כי ישראל היתה סודעת לזהות הספינה שהפציצה, וכי היו לה נייגון טובות לעשות כן. במאמר נטען כי ישראל, שזכתה להצלחה רכה בימים הראשונים למלחמה, חששה שגדל הצלחותיה הצבאיות יודע בעולם. דבר זה, לפי הטענה, עלול היה ליצור לחץ מצד הטעצמות להפסקת אש, ואת בטרט יוצל סומנטום הניצחון לטובת כיבוש אזורים שחוגדרו על-ידי אנשי צבא ומדינאים ישראלים כבעל חשיבות בטחונית מהמעלה הראשונה. הפצצת הספינה כוונה, לפי טענה זו, למניעת האפשרות לקליטת מידע, העלול להביא לפגיעה ניכרת באינטרסים אסטרטגיים ישראלים.

בשנים 1979 ו-1984 יצאו לאור שני ספרים (אחד מונט נכונב על-ידי איש צוות הספינה שניצל מהמתקפה). בהם נטען כי חמניעים ישראלים להפצצת ה"ליברטי" כרוכים היו בשיקולי הדרג הצבאי הישראלי לגבי המערכה ברמת-הגולן. לישראל, לפי הטענה, היה אינטרס בטחוני ברור לכבוש את אזור רמת-הגולן, וזאת בשל הסבל הרב והממושך שהסבו ההפגזות הסוריות ליישובים ישראלים. עם זאת, כיון שעד ה בינו לא וקטו הסורים ביוחסות מלחמה של ממש, הטתיגו מתווי המדיניות בישראל מהכנסת חיילים לרמת-הגולן, מחשש שפעולה זו תיתפס כאקט הוקפי מובהק העוסד בניגוד להסכמים המקדימים עם ארצות-הברית. שהיוו ה"ליברטי" על מכשיריה המשוכללים באזור היתה מקלה, כך נטען, על סעקב אמריקאי אחר הכוונת הישראלית ומעמידה את ישראל במצב לא נוח - עד כדי טיכון ממש לפגיעה בתוכניות הלוחמה שלה ברמת-הגולן.

נדבך ננוף לענף ה"קונספירטיבי" של מחקר הפרשה התוסף אך לאחרונה, באפריל 2001, עם צאתו לאור של הספר **Body of Secrets**. המחבר, עיתונאי חוקר בשם ג'יימס במפורד, ממשיך את קווי הטיעון שהוזכרו לעיל גורס, כי ישראל הפציצה את הספינה כדי למנוע ממנה לצוות ולעקוב אחר פעילותה בסיני. החידוש בספר הוא בטענה, כי בנוסף לכך רצתה ישראל לסנוע עדויות על חיטול המוני שבויים מצרים שבוצע, כך לדברי המחבר, על-ידי כוחות ישראלים בסיני.

תקיפה שמקורה בטעות

הטענות ולעיל, בהן מעורבים מעללי ריגול, תחכום סודיעיני וזדוניות ישראלית, אינן עומדות במבחן מסקנות ועדות החקירה, ישראליות ואמריקאיות כאחד. עתה מזאת, הן הופרכו אחת לאחת במחקרים שונים שנערכו במהלך השנים. כהקשר זה ראוי לציון סיחוד העבודה המקיפה שנעשתה על-ידי מחלקת היסטוריה של צה"ל והתפרסמה בשנת 2001. עבודה זו נכתבה בהתבסס על מקורות ראשוניים ותחקירים שנערכו לאחר הארוע - מקורות שבאותה עת לא היו פתוחים לעיונם של חוקרים מחוץ לצבא - ובה הוצגה עמדתה הרשמית של מדינת ישראל באשר לחקירת.

החומר יוצא מן סמך למחקר ימי בשם "U.S Naval Institute"

בשנים האחרונות יצאו לאור לא מעט פרסומים העוסקים בפרשה ומחזקים את הגרסה הרשמית. ביניהם בולט מחקרו הערכי והסקרי של ג'י קריסטול, שופט בריסוס, שהקדיש שלושת עשרה שנים למחקר תקרית ה"ליברטי" ואף פרסם עבודת דוקטורט בנושא. קריסטול רא"ן למעלה מ-2000 איש שהיו מעורבים בארוע, ישראלים ואמריקאים כאחד, ובמשך שנים אסף סידע בנדון. ספרו, המבוסס על עבודת הדוקטורט שלו, מוקדן למעלה מ-100 עמודים ועתיד להתפרסם באפריל 2002 בהוצאת "בראסיס" - אחת מהוצאות הספרים המרכזיות בארצות הברית לנושאי צבא.

המחקרים שהוזכרו לעיל הינם שתי דוגמאות בלבד מתוך ענף מחקרי מסועף הסותר את הטענות בדבר הטענה מכוננת של ה"ליברטי". מחקרים אלה מציגים הוכחות רבות לכך, שטענות אלה מתבססות לזיומין על השערות חסרות בסיס, חצאי אמיתות ועיוותי עובדות, וכי חלקן אף זכו לעידוד ולמיסון של גורמים אינטרסנטיים שונים בעטרה להעכיר את היחסים שבין ישראל וארצות הברית. הסיכום של דבר, מתערים אלה, גם אם עולים בהם מטצאים חדשים, מחזקים את מסקנת ועדות החקירה כי תקרית ה"ליברטי" התרוששה בשוגג, ללא כוונת זדון מצד ישראל.

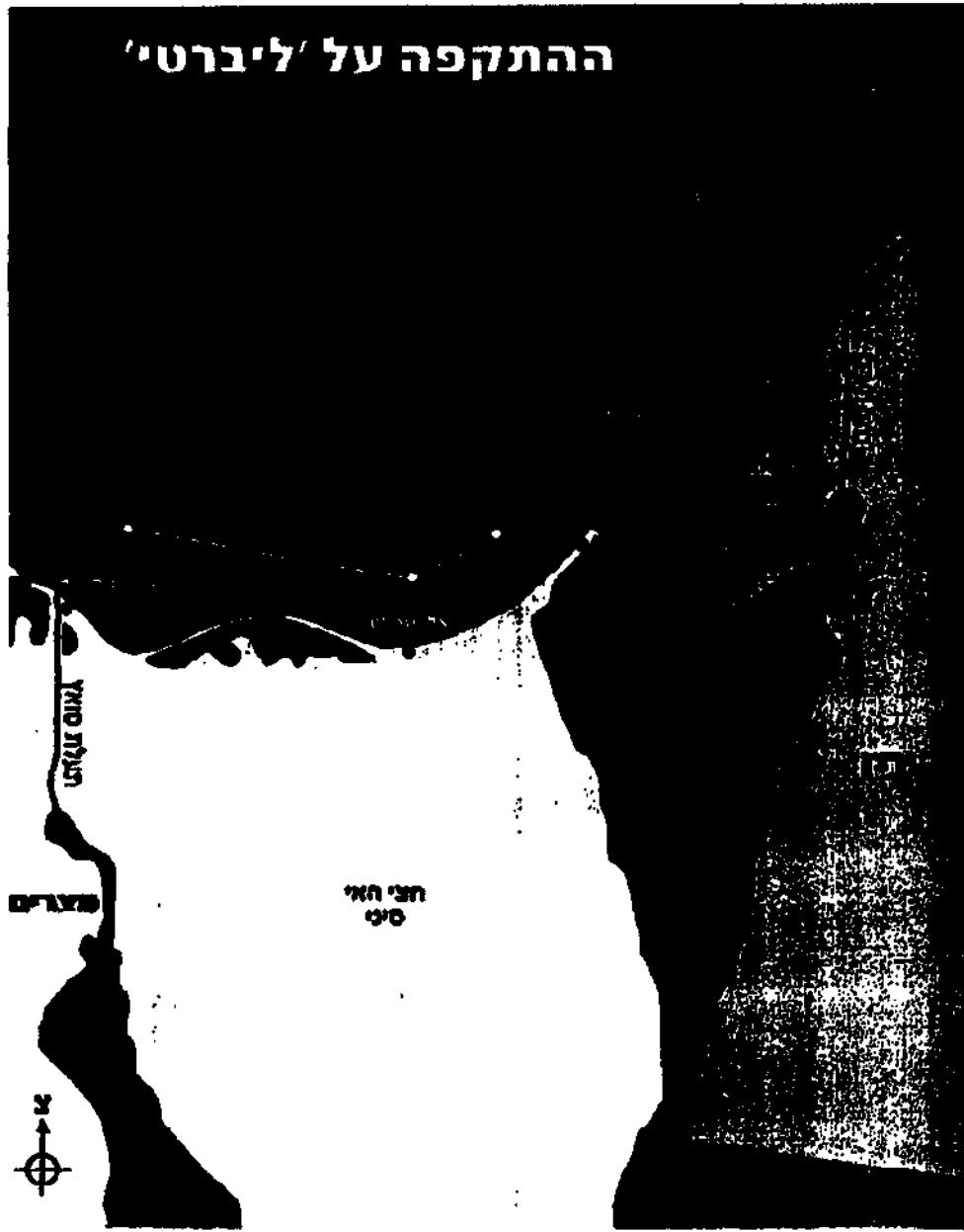
פולמוס שאינו דועך

הדיון סביב פרשת ה"ליברטי" עוודו מסעיר ומעורר הדים גם היום, כמעט 35 שנים אחרי הורחשוו. די לעיין באתר האינטרנט המוקדשים לארוע, הראשם האתר המרכזי www.halycom.com/jim/ussliberty/liberty.htm כדי להבין את התמשכות הפולמוס סביב הפרשה. שאלה העולה סאליה בתקשר זה, היא כיצד ניתן להסביר את העובדה שארוע שהתרחש בשולי מלחמת ששת הימים, טראגי ככל שיהיה, ממשיך להטריד ולטורר רגשות בעוצמה כזו עשרות שנים לאחר התרחשותו? ובהמשך לכך - כיצד ניתן להסביר את ההתענינות הוגאה בנושא בתקופה האחרונה מסש, שתוצאוניה ניכרות לעין בגל של מחקרים וכתבות בתקשורת הסתייחסים לניך?

נראה, כי המענה לשאלה הראשונה טמון בסער העצום בין תוצאות מלחמת ששת הימים לבין התנהלות התקרית. הויצחון הישראלי במלחמה היה מפתיע והיווה תעודת כבוד לצה"ל בכלל ולחיל האוויר בייט. פרשת הפגיעה ב"ליברטי", לעומת זאת, העידה (במיוחד בעיני ועדות החקירה האמריקאיות) על ההפך הגמור: על רשלנות, העדר מקצועיות וחוסר תיאום בין הכוחות.

נדמה, כי התמידה הבלתי נתספת המעט בין יכולת צבאית מרשימה טוד גיטא לבין טה שותפים ומחדל או ככשל מקצועי מאורך גיטא, היא שלא נתקבלה על דעתם של רבים, מה שהוביל לא אחת לכיוונו "קונספירטיביים" ולפיתוח תאוריות שנויות במחלוקות. לא פחות מכך, קשה להתעלם מתריעתה של הפרשה, שהיא בבחינת מקרה קיצוני של ירי על כוחות ידידותיים, ארצות הברית נתפסה כידות ישראל וקשה היה להבין, לטייך, כיצד הונאפשר ירי ישראלי על הפינה אמריקאית. שרשרת הטעויות והמשגים שנעשו במהלך הארוע, ולא נחות מכך צירופי המקרים שאירעו במהלכו, עוררו שאלות נוספות בקרב ניצולי הארוע וחוקרים.

הנעדרות והיו שיה נתקופה האחרונה אינה בלתי צפויה. בשנים האחרונות החלו להיפתח הן בישראל והן בארצות הברית הארכיוונים העוסקים בשנות השישים, ובהם מסמכים שלא נחשפו עד כה לעין הציבור. אין תמה, אפוא, שחקר הניו שיה קיבל תנופה מחודשת בעקבות אפשרות הגישה למסמכי מקור אלה. בישראל לא נפתחו עד"ן כל החומרים הוילונטיים, ויש להניח כי גם בארכיונים המצויים נמצאים מקורות שטרט נבדקו.

נתיב השיט של הליברטי ומקום תקיפתה (סוף "תלעת", מס. 6, אב"ח ש"ט) (מ-ש"ט)

פרק 1

תקיפת הספינה

לפני הסערה: איתור ראשוני וזיהוי

ב-13 בינואר 2003 החלה ה"ליברטי" להתקדם לעבר חופי המזרח התיכון. שבוע לאחר מכן היזנה כבר המלחמה בעוצמה, והספינה שייטה בסמיכות רבה לחופי הסדינות היריבות, מצרים וישראל. הספינה הלכה והתקרבה לחופי אל-עריש ובי"ח בינוי. בשעות הבוקר המוקדמות, הניעה לעדה, צפונה לחוף טיני וסמוך לגבול המים הירוקים. הקברניט ויליאם ל. מקגונגל חשש מהקירבה לאזור לחימה, אך נל פיתח לצי השישי להגנת או לקבל ליווי משחתות, וענו בשלילה. למעשה, בשלב זה כבר העבירו המטות המשולבים הוראות נסיגה לספינה, אך אלה אבדו המערכת והתקשורת הימית העמוסה ולא הגיעו אל הצי השישי או אל הספינה עצמה עד ליום המחרת, 14 בינואר.

הימצאותה של ה"ליברטי" סמוך כל-כך לאזור הקרבות לא דווחה לאף גורם ישראלי, למרות שכבר ב-15 בינואר היזנה ונציגים זרים, ביניהם הנספח הימי האמריקאי, כי "אנחנו נגן על חופי הארץ מתקיפה של הצי המצרי על ידי שילוב של כוחות ימיים ואוויריים. אנו מבקשים מכם להרחיק את כל אניותיכם מחופי ישראל או להודיע לנו על מיקומן המדויק באזור הקרוב לחופינו". גם המצרים הכריזו מפורשות על אזור החופים המצרי כאזור מלחמה ב-15 בינואר, מוז' ארבע שעות, שידרה תחנת השידור הסובייטית S.U.M את ההודעה הבאה: "עד כל הנושיות המתקרבות לאלכסנדריה או סמוך לחופי קעים (קהיליה ערבית מאוחדת) לפני השקיעה לשמור מרווח של 50 מייל מהחוף המצרי, עד להודעה חדשה". ה"ליברטי" נכנסה אפוא למוקד העימות המזרח התיכון, אך לטובת החראה ישראלית ברורה ואזהרה מצרית - לא התריעה על נכחותה באזור לחמה פעיל בו נמשכו עדיין קרבות יבשה וים.

בבוקר 8 בינואר, בשעה 05:30, יצא מטוס נורד [REDACTED] לסיור שגרתי. הסיור התבצע ומקביל לחופי הארץ, המטרה לבדוק את כוונות הדרו ספינות עוינות למים הטריטוריאליים הישראליים. סמוך לשעה 05:45 ריוח צוות המטוס למרכז השליטה האווירי, כי כ-12 מייל מערבית לעזה נצפתה ספינה, הנראית כמזוהה. כ-12 דקות לאחר מכן הועבר מהמטוס דיווח נוסף, לציין זיהוי הספינה כספינת אספקה של הצי האמריקאי. במרכז הידיעות [REDACTED] אלוו הועבר הדיווח, הובן הזיהוי כבלתי ודאי עדיין ולפיכך נותרה הזיהוי מסומנת על שולחן הבקרה בצבע אדום - כספינה בלתי מזוהה.

הזיהוי הימית היה פעילה למדי בשלב זה של המלחמה, שכן רק יום קודם לכן הופצץ החוף הישראלי על ידי ספינות מלחמה מצריות ובבוקר 8 בינואר עצמו, טסוך לשעה 09:00, הותבצע סרדף אזור צוללת מצרית שנתגלתה סמוך לטח לניו. בעוד תשומת הליה סופנית למרדף אחר הצוללת, דיווח טייס שחזר ממשימה גטיני, כי יורה על ידי ספינה בלתי מזוהה כ-20 מייל מצפון לאל-עריש. בתחקיר שנערך עם נחיתתו החזרה, כי אומנת אין כל כוונתן שאכן נורתה עליו אש מהספינה, אך הוא זכר כי היזה "נצבע כחול-אפור, שסנה טאד והגשר הוא באמצע". הדיווח הועבר למרכז הידיעות של חיל-הים, ומיקום הספינה סומן על גבי שולחן המלחמה באדום, טימן לכלי לייזר בלתי מזוהה.

ב-13 בינואר 2003 החלה ה"ליברטי" להתקדם לעבר חופי המזרח התיכון. שבוע לאחר מכן היזנה כבר המלחמה בעוצמה, והספינה שייטה בסמיכות רבה לחופי הסדינות היריבות, מצרים וישראל. הספינה הלכה והתקרבה לחופי אל-עריש ובי"ח בינוי. בשעות הבוקר המוקדמות, הניעה לעדה, צפונה לחוף טיני וסמוך לגבול המים הירוקים. הקברניט ויליאם ל. מקגונגל חשש מהקירבה לאזור לחימה, אך נל פיתח לצי השישי להגנת או לקבל ליווי משחתות, וענו בשלילה. למעשה, בשלב זה כבר העבירו המטות המשולבים הוראות נסיגה לספינה, אך אלה אבדו המערכת והתקשורת הימית העמוסה ולא הגיעו אל הצי השישי או אל הספינה עצמה עד ליום המחרת, 14 בינואר.

[REDACTED]

משט מאוחר יותר, נסמך לשעה 10:00, סיים מטוס הונד את סירו ושב לבסיס עקרון. בהמשך לזיווח הראשוני, הוסף הצטייח הימני כי ראה בבירור את הכיתוב GTR-5 על דופן הספינה. המידע נבדק ע"י רס"ן ינוח פנחסי [REDACTED] שקבע על סמך עיון בסדרך גיינס לספינות מלחמה כי המדובר באנית בין אמריקאית ששונה "ליברטי". מסקנותיו הועברו למרכז הידיעות של חיל-הים לידיעתו של טאיל אברהם לונץ, שהגול אח מיוזמו כממלא מקום ראש ענף מבצעים. בשלב זה נכנס למרכז הידיעות ראש מחלקת ים, אליס יצוק (ראיון 10:10), בדגן את שולחן המלחמה ואף בירר מדוע סימון הספינה ע"י אדוארד.

דקות נוספות לאורר קבלת הזיווח שונה סימון הספינה לירוק, ככלי שיט נייטרלי. עם זאת, רטוביות השעה 10:10, למנוח שחלפו שעות רבות מאז אותרה הספינה לראשונה ולא היה כל נחון חדש העשוי לרמז על סיקוסה נהגת, והנה טאיל לונץ להטיר את סימונה מעל לוח המלחמה. בכך סוהו, למעשה, כל התייחסות להימצאותה של הליגה ע"י ליד חופי סיני.

זיה שעות מפגיזים את החוף...

בשעה 11:24 ינוח טיצוך אויז את חופי אל-עריש שהתה עתה בשליטת ישראל. י"י סיד לאורר מכן נתקבל [REDACTED] דיווח מקצין סיוע קרקע-אוויר באל-עריש על כך שחעיר מופגזת. המידע הועבר לקצין הנוכחיות של חיל הים גמור הידיעות המרכזי של החיל בסטלה סאריס. ב-11:27 התקבל דיווח נוסף, הפעם מייקוד דרוגה, שאישרר את המידע הראשוני על ההפגזה. במקביל, נתקבלה משם הודעה כי מול הזוויף אונורו שתי טויזוח וחינוח י"י, כיון שיזט קודט לכן הפגיזו ספינות מלחמה מצריות את החוף, נחגבשה בקרר הטיקוד כצה"ל העולה, כי המויר מופגזת סה"ם. עם קבלת הידיעות דרשו נציגי אג"ם מבצעים את תגובת חיל-הים: זיה שעות מפגיזים את החוף ואתט אינכט מניבים... י"י

ב-12:05 הנה ראש מחלקת ים על שלוחת פלגת טרפדות (ספינות טורפדו) 149 לעור אל עריש. ושלכ זה כל שואמר לנילגה היה, כי עליה לסייר באזור הנמצא כ-20 מייל צפונית לאל-עריש. כשעה לאחר מכן הוחלט, כי ברגע בו יאוררו הטרפדות את הספינה עליהן לקרוא לסיוע אווירי. ואומנם, בשעה 13:41 זיהתה הפלגה את המטרה כגורט - נעשור י"י מייל צפונת-מערבית לאל-עריש וכ-14 מייל מחוף ברדוויל. מעל מסכי המכ"ם וראתה המטרה מתקדמת לזיווח מטר ב, כאילו מועדות פניה למל טרטי-טעיד. הפלגה, שהתה מרווקת כ-17 מייל מה"ליברטי", ביצעה מניחת מהירות.

...השאר עליו של קו ה...
...השאר עליו של קו ה...
...השאר עליו של קו ה...

[REDACTED]

[REDACTED]

המדידה הינה כלי חשוב לבירור סוג הספינה, ולפיכך בוצעה פעמים, על ידי שני קצוות משני כלי שיט שונים. המדידה הראשונה העלתה כי הספינה שטה במהירות 30 קשר. המדידה השנייה העלתה תוצאה דומה: 28 קשר בשעה. גם לאחר קיזוז מרווח הטעות המקובל במדידה מסוג זה (בין 10% - 15%) הורו עדיין התוצאות על מהירות [REDACTED] נתון שבזמנו אפיין מהירות שיט של ספינות קרב. [REDACTED] אז: "כאשר ישנן ידיעות על אויב בזירה ומתגלה בסכס אונה אחת או אונות מספר, שתפלגנה במהירות מעל 20 קשר, הן תחשבנה לאויב ולא יבוצע זיהוי נוסף". פירוש הממצאים היה ברור: הימצאותה של ספינה שמהירותה עולה על 20 קשר באזור קרב - פירושה הכרזת עוינות.

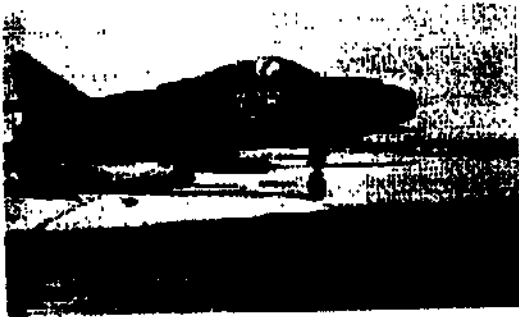
הטרפדות שאיתרו את הספינה שטו במהירות שאינה עולה על 28 קשר והמרחק בינם לבין עמד, כאמור, על כ-17 מייל. הנתונים שנאספו בנתיים לגבי מהירותה של "ספינת הקרב" הצביעו על כך, שמרחק זה לא יעלה בידם להדביק את המטרה ולתקוף אותה. היה ברור אפוא כי במקרה זה נדרשת התערבות אווירית. הגדרת נוהלי שתוף הפעולה בין זרוע הים לזרוע האוויר קבעה, כי המרחב הימי מצוי באחריותו הגלעדית של חיליהים, וכי חיל-האוויר יפעל במרחב זה בהתאם להנחיות חניתנות לו לגבי זיהוי מטרות ותקיפתן. היזמנה להפעלת מטוסים, אם כן, היתה במקרה זה של חיליהים.

תקיפת חיל-האוויר: "הסתכלנו אם יש עליה איזה דגלים. איזה סימונים..."

בשעה 13:48 פנה ראש מחלקת ים למטה חיל-האוויר. תא השליטה של החיל אויש על ידי אלוף מרכזי הוד, מפקד חיל-האוויר; סא"ל רפאל הרילב, ראש ענף מבצעים; סא"ל ישעיהו ברקת, ראש ענף מודיעין; וסא"ל שמואל כסלו, ראש ענף שליטה ובקרה, שניהל בסועל את הארוע באמצעות הקשר עם יחידות הבקרה.²⁶ בפניו בסלו עמדו שתי אפשרויות להשטת הסייע הנדרש: הראשונה - להפנות לעבר הספינה זוג מטוסי מיראז' ששבו מסיר באזור התעלה; והשנייה - הפניית מבנה אוויר [REDACTED] ששנה ארבעה מטוסי מיראז' והיה קרוב יותר. מבנה זה עסק אותה שעה בתקיפת סוללות טילי קרקע-אוויר בתעלה, ולפיכך העדיף כסלו שלא להסיטו ממשימתו. הוא הורה ליחידת הבקרה: "עזוב את 'מנורה'; יש לך אניה ב-26. קח את [REDACTED] לשם. אם זו אנית מלחמה, אז לדפוק".

²⁶ קשר - מהירות של סא"ל ים יאור לשעה (כ-1.850 קילומטר לשעה). מהירותה המקסימלית של ה"לינו" היתה 16 קשר בלבד.

תוך כדי כך, ב־13:51, הורה כסלו לבקר להפנות לעבר המטרה גם זוג סופר-סיטרייק (מבנה
 שהיו בדרכם לפעילות באזור הסתלה: "קח את [redacted] לאורך החוף, ככה שאם [redacted] יזהח - הוא יוכל
 להכות גם כן. מבנה "ירואל" היה סמוך אוסנם למקום הארוע, אך חמוש בפצצות נפאלם בלבד. פצצות מסוג
 זה אינן משמשות בדרך כלל לתקיפת אניות - שכן נועדו להשמדת מטרות על הקרקע ויעילותן פחותה משמעותית
 בזירת הים. אך במקרה זה, בו נדרש סיוע מהיר וזמין לתקיפת פתאומית, קבעה סמיכות המטוסים למקום
 הארוע: את תפקידם, למרות חוסר ההתאמה המוחלט של החימוש שנשאו עימם."

סמב"ד

מיראז

בשעה 13:54, בעוד מבנה "כורסה" עושה דרכו לעבר המטרה, נשמע לפתע קול בערוץ השליטה שואל: "מה
 זה אפריקאיים?" על אף השאלה הבלתי צפויה, שכביכול היה בה סטום ערעור על התפיסה הבסיסית כי הספינה
 עוינת, לא נשמעה תגובה של סמט סצד יתר החברים על הקו. הדינמיות הרבה המאפיינת את תא השליטה לא
 נפסקה ולו לרגע, והתגובה היחידה הניעה מסרן שמעון לסר, מיחידת הבקרה 501, שכטון אדיש למדי אמר "איפה
 אפריקאיים?" פרט לכך לא נרשמה אז כל התייחסות נוספת וניהול הארוע נמשך ללא הפרעה.

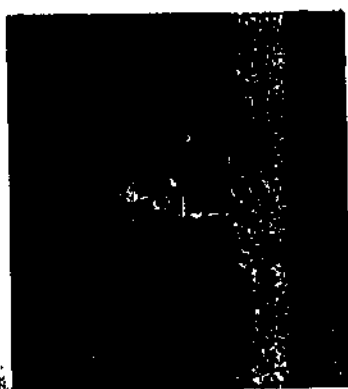
דקות ספורות לפני השעה 14:00 הגיעו שני המיראזים של מבנה "כורסה" לספינה. המוביל, סרן יפתח ספקטור
 ומספר שניים שלו, סרן יוחאי ריכטר, טסו בגובה 15,000 רגל ומשאיתרו את הספינה [redacted]

במטרה לאתר סימני זיהוי כלשהם [redacted] חגיע ספקטור
 למסקנה כי אין המדובר בספינה ישראלית, שהרי היא חסרה את סימני הזיהוי המוכרים - צלב לבן על רקע אדום:
 "ראיתי בנודאות שזו אינה אוניה שלנו, כי לא היו לה הסימנים לזיהוי, הקבועים [...] חשבתי אותה לצבאית, כי הצבע
 היה אפור וכן חשבתי שאני רואה שני תותחים קטנים בחרטום". ריכטר, שביצע יעף אחד, הגיע לאותה מסקנה.
 לאור חיעפים הנמוכים, לא הצליחו להבחין בסימני זיהוי כלשהם דוגמת דגל או כתוב. ספקטור העיד: "חיפשנו
 דגל ולא מצאנו"; וריכטר הוסיף: "הסתכלנו אם יש עליה איזה דגלים, איזה סימנים. הסתובבנו כמה פעמים [...]".
 חבתי שזו אוניה צבאית. יי לבסוף, משהשתכנעו הטייסים כי הספינה נטולת סימני זיהוי יחודיים, העבירו את
 תפקידם לטרפדות ולבקרה, ומשם לסרכז השליטה האווירי. בשלב זה נתגבשה הערכה חד-משמעית כי הספינה
 חסרת זיהוי היא אכן ספינת עינת, וב־13:56 נתן שמואל כסלו אישור סופי לתקוף."

תקיפת מטוסי המיראז' ארכה דקות ספורות בלבד ובמהלכה בוצעו חסימה יעפים; שלושה של מספר 1 - ספקטור
ושניים של מספר 2 - ריכטר. בשל העדר כל חימוש אחר על המטוסים, בוצעה התקיפה על-ידי תותחים ונעשה
מכיוון החרטום. על-אף שאחד היעפים של ריכטר החטיא, פגעו היעפים האחרים במטרה והסבו מק רב לספינה
שדפנותיה חוררו ואש עזה פרצה בצידה השמאלי. התקיפה הסתיימה לאחר שהטייסים כילו את כל פגזי התותח
שהיה ברשותם. "

על תוצאות ההפצצה ניתן ללמוד מדיווחו של ספקטור לבקרה: "פגענו בה הרבה מאוד... אבל אולי היא עושה
בכוונה, אני לא יודע. יוצא מסנה שמן סתור המים [...] היא בוערת, היא בוערת". אותה "כוונה" אותה היא
ספקטור, היא נסיון של האונייה להסוות את מיקומה על-ידי פליטה מסיבית של עשן. כדקה לאחר הדיווח הועבר
על הפגיעה התקבל בבקרה דיווח מסף, המעיד על כך: "אני חושב שהיא מוציאה עשן בכוונה. זה יוצא מהאחור
תחושת הטייסים הזתה, אפוא, כי על-אף הפגיעות הניכרות עושה צוות הספינה מאמצים "עוינים" קרי-סלידה
שמטרתם הטעיית התוקפים.

בעיצומה של הסתקפה התעורר ביחידת הבקרה 501 ספק באשר לזהות הספינה. מפקד היחידה, רס"ן רחוב
עמית, דיווח לנציג חיל-הים במקום, רס"ן יהושע ברנע, על המתרחש. הלה, שהופתע מעצם התקיפה אף כי ידע
על חסימה החשודה, ביקש לחדא הנתונים עם ספקדת חיל-הים. לאחר בירור קצר, שארך שניות ספורות, הוכרז
כי הספקדה מודעת למתרחש. על אף שוליות האירוע והעובדה שהתקיפה כלל לא הושפעה מכך, נחרט האירוע
בזכרונו של רס"ן עמית, שתאר את הספקות שהתעוררו בו אותו רגע: "כל עוד שאין תקיפת ים, איש חיל-הים לא
נמצא אצלי בתא. ברגע שיש נושא תקיפת ים אני מיד קורא לו, והוא יושב בתא שעל יד. מיד קראתי לאיש חיל-הים
הודעתי לו שיש לי הוראה לתקוף אוניה, והוא ענה שהוא עדיין לא יודע על כך, ומיד סווגת שעל יד הוא התחיל
להתקשר עם חיל-הים [...] ואמרו לו שזה בסדר. אומנם אנחנו לא צריכים את האישור של איש חיל-הים שנומצא
על יד, אבל אי דיעתו עוררה בי בכל זאת ספקי."

מסרטי היר של מבנה המיראז'ים.

התקפת מטוסי המיראז' ארכה דקות ספורות בלבד ובמהלכה בוצעו חסימה יעפים; שלושה של מספר 1 - ספקטור
ושניים של מספר 2 - ריכטר. בשל העדר כל חימוש אחר על המטוסים, בוצעה התקיפה על-ידי תותחים ונעשה
מכיוון החרטום. על-אף שאחד היעפים של ריכטר החטיא, פגעו היעפים האחרים במטרה והסבו מק רב לספינה
שדפנותיה חוררו ואש עזה פרצה בצידה השמאלי. התקיפה הסתיימה לאחר שהטייסים כילו את כל פגזי התותח
שהיה ברשותם. "

בשעה 14:01 הגיע מבנה "רויאל" לדירה. הוא עוד הספיק לראות את היעף האחרון של המיראז'ים, ומיד לאחר מכן הוהל לתקוף. זוג הסמב"דים, שהובל על ידי סרן יוסף צוק בליווי סרן משה הסרמש, ביצע שני יעפי התקפה שמתוכם יגיעו במטרה ספצה אחת. הטלת נפאלם סחייבת הטלת הפצצות מגובה נמוך, סמוך מאוד למטרה. גענוני הודון בצערה התקיפה כדבעי, מגובה נמוך ומצד הספינה, בהתאם להנחיות צוק: "אנחנו נבוא מלפנים שלה, שיוז לב לתרנים. לא לפגוע בתרנים, תזהר מהתרנים, אני אבוא מצד שמאל שלה, אתה תבוא מאחרי".

נשתנתו גם המטוסים לצד הספינה הבחין צוק בסימון לא ברור על הדופן - אות ומטפר כלשהו. הסימון והעדר התגובה המוחלט מצד הספינה עוררו את חשדו, ולפיכך ביצע יעף נוסף, מגובה נמוך עוד יותר של כ-30 מטר. ואומנם, לנגד עיניו נתגלתה הכתובת הבאה: CTR-5. כזכור, היה הכתוב על דופן ה"ליברטי" שונה מעט - CTR-5 - אך המרחק והעשן העולה מהספינה הקשו על הראייה. הדיווח הועבר מיד לבקרה: "הסימון של האוניה זה צא ל... טנגורומיא וקוד לסימון האותיות T, C ו-R 15. אין עליה שום דגל ונראה לי כשולת סוקשינו עם הסימון הזה...". הדיווח הועבר מיד למרכז השליטה של חיל-האוויר, שם התעורר חשש - בשל האותיות הלטיניות שעל דופן הטנייה - כי אין הסדובר בספינה מצרית שסיסוניה נכתבים בדרך כלל באותיות ערביות, אלא באונייה מערבית שנקלעה לאזור. בעקבות זאת הורה כסלו להפסיק את התקיפה ולעזוב את האוניה."

בשעה 14:12 הועבר המידע על ידי נציגות חיל-הים במרכז השליטה למוצב הפיקוד הימי. בין יתר הקצינים, נכחו אז במטוס גם ראש מחלקת ים וסאיל אברהם לונץ (שזכור, הסיר בבוקר את סימון ה"ליברטי" טעל שולחן המלחמה), אף שלונץ ידע כי בבוקר זוהתה ספינה עם כתוב דומה - CTR-5 - לא הסב את חשומת הלב הכללית לעוין זה. ראש מחלקת ים, מצידו, העריך כי הכתוב הלטיני אינו אלא חרגל הטניה מצרי ואינו מעיד על לאוסיות ארוח של הספינה."

נתינתו חיל-האוויר בסתימה ב-13:14, ולסרות השימוש בחימוש בלתי מתאים לסוג המטרה (תותוחים בתקיפה זה אסונה ופיצצות נפאלט בתקיפה השניה) נהרג תשעה סאנשי הצוות ועשרות אחרים נפצעו. גם הקברניט, קפטן מקנאול, נטל מפציעה ברגלו. גם ה"ליברטי" עצמה ספגה פגיעות קשות: יותר מ-80 פגזים חוררו את דפנותיה, מלי הולק שלה הוצתו, האנטנות נהרסו לחלוטין וחלק ניכר מסנה עלה באש. בנוסף לכך, הושסדה התקשורת האלקטרונית הפנימית והחיצונית שלה, והספינה איבדה למעשה את היכולת להעביר שדרים למעט איתותים חזותיים פשוטים ביותר. אף-על-פי-כן, המשיכה בתנועה איתת מערבה."

מ"אברהים אל אוואל" לתקיפת ה"ליברטי"

חך כדי התקיפה האוירת נמשכה התקדמותן של ספינת הטורפדו של חיל-הים וכחמט דקות לאחר סיומה. בשעה 15:14 הגיעו לטווח ירי מה"ליברטי". הגילוי הקודם של האותיות הלטיניות על דופן הספינה והספקות שהתעוררו באשר לזהותה, עיכבו את המתקפה המסתוכנת והצריכו ברור נוסף. ספקד הפלגה, סאיל משה אורן, קיבל הנחיה להתקוף אל האונית, ליצור עמח קשף עין ולנסות לזחוחה.

למראה צורתה הכללית של הספינה ברור היה כי אין המדובר במשחתת אלא כאוניית סוחר או אספקה. ציפיה שדווח ביומן המלחמה של הפלגה: "כלי שיט שהוגדר כמשחתת (מסוג) ז"י זוהה בעין כאוניית סוחר צבאית מצוידת להספקה". יי אף-על-פי כן, כדי לקבל מידע נוסף על ההתרשמות הראשונית, הוחלט לגסות ולאותת לעבר הספינה שאלת זיהוי, חתשובה לא אחרת לבוא: "AA". בדיועבד, הסתבר כי בשל הנזקים הכבדים שנרסו לציד, הקשר של הספינה הוגבלה תעבתה לאיתות בסיסי, אך באותה עת התקבל האיתות בצד הישראלי כתשובה מתחשקת, ויותר מכך -

"איברהים אל אוואל" היתה משחתת מצרית שב-3 באוקטובר 1956 תקפה את נמל חיפה. לאחר שהפגיזה את הנמל נמלטה לכיוון נמל ביירות, כשכוחות ים ואוויר ישראלים דולקים בעקבותיה. במהלך הקרב הממושך שפלה מולה נתבקשה המשחתת להזדהות, ובתגובה שיגרה לעבר הספינות הישראליות את האיתות: "AA" שפירושו הזדהה אתה תחילה. משה אורן, אז קצין צעיר ולימים. כאמור, ספקד סלגת הטרפדות, השתתף בקרב מול המשחתת. האיתות שהגיע מה"ליברטי", הזכיר אפוא נשכחות.

אם לא די היה בכך שהספינה השיבה לניסיונות זיהוי באופן שנתפס כמתחמק וחשוד, הרי שלפתע נרתה מכיונה אש. כדי לוודא באופן מדויק יותר את זהות חאנייה, בדקו שניים ממפקדי הטרפדות בספרון זיהוי צי"ע ובהתאם גיינס, בו מצויים תצלומים ספורטים של כל הספינות המצויות בציים אלה. לאחר שערכו השואה בין התמונות לבין המטרה שנגלתה לעיניהם הגיעו, בנפרד, למסקנה חד-משמעית: המדובר בספינת האספקה המצוידת "אל-קציר". כמה דקות לאחר מכן אישר ראש מחלקת ים, אליס יצחק רהב, לשגר לעבר האונייה טילי טורפדות.

הליברטי

אל קציר

בדיועבד הסתבר, שאחד מאנשי צוות ה"ליברטי" מאייש את מכונת הזיהוי לא שמע את הוראת הקברניט שלא לתחזק באש. לזכר רהב על שגוררש לחולל.

בשעה 14:37 החלו הטרפדות לנוע לעבר הספינה ופתחו בירי תותחים. דקות ספורות לאחר מכן נורה, כאמור, על הטרפד הראשון. בסהלך הסתקפה עברו הטרפדות לצדה השמאלי של האנייה, מכיוון חרטומה לירכתיה. במהות בטוח קרוב הצליחו לראות בכירור את הכתובת GTR-5 על החרטום. גילו זה עורר בחלהים חשש, שמא היה הזיהוי הראשוני שגוי וכי בכל זאת אין המדובר בספינה סצרית. לסעשה, בדיווח שנתקבל מצוותי הספינות, תולה החשד כי הספינה שהופגזה ביסודיות כזו היא רוסית. כך, בזמן המלחמה [REDACTED] נורטם בשעה 14:51 הדיווח הבא: "הודעה לי/3, שהאנייה יתכן רוסית. י/3 שואל לפי מה. ענינו לו [REDACTED] על האותיות על הדופן והירכתיים".

ניחוחיק: ישראל האמינה תחילה ש"ליברטי" היא אניה רוסית

של ליברטי היא 22 קטר, בעוד שלמשה לא הייתה מודעת ואנייה אפילו למשימת המודעת האמת. הריסד הישראלי פעל על פי הכלל של ימי מלחמה כי אנייה שמודעתה שלה על פני קשר היא אנייה מלחמה. נמצאת בשליטה מבוצית איש מבין הטייסים הישראליים שחקש את האנייה לא תבחין בה שום סימני זיהוי. אך אחד הטייסים אשר, כי נראה לו שהיא אנייה רוסית. (א.א.)

ישראל מצוה ונדום, אך עם נשם לוחמה, שכן זה חשש שישראל ניצבת על פי מלחמה עם בירדג - מטר השבוע. במסגרת של השתלשלות ה- מודעת טרן השבוע, כי סודת ישראלים בלטייט סוד, שום מחקשים בוש פו רים, רק אחד בן התבר, כי יש ה לא הוצה אלא הוד, פוצתה של פוזני תחשבת. אחד בן תגיל איש מביט יש ראל, לפסקת הפרטית, זו ריחה בספת, כי מודעתה

שכחתיה תקפו את סכנת הבין האפריק- פית, ליברטי במלחמת ימה וימים, האנייה יש- אל שואביה המותקפת היא מוציטית התקודד החשש מוצי תגיכה היטת - פי- פי שבינה החרשות האמ- יקני "ניחוחיק" בגליטני שודן. יכוסד והבדל שהאנייה היא שייקית, היה הריסד ה-

סעריב 30,4.68

דיווח עורר דאגה בקרב הדרגים הצבאיים והמדעיים הבכירים ביותר - ראש הממשלה, שר-הבטחון ואלופי המטה - שעודכנו בדבר התקרית. תקיפה ישראלית של ספינה סובייטית תתפרש כצעד התקפי חריף כלפי מעצמה המסודרת בצבאות ערב, ועלולה לחבאי לשינוי דרסטי ביחסי הכוחות הלוחמים. הרמטכילי, יצחק רבין, זכר את החרדה שלייתה רגעים אלה:

[...] הוודעה השלישית ספורת את הספקות, אבל מקפיצה את החרדה עד סוף חברמטר; כוחותינו פגעו באנייה בין סובייטית. דיווחתי לראש הממשלה אשכול ולשר-הבטחון דן. כנסתי דן של אלפים בכירים מן המטה הכללי. צריך היה להיערך [...] לקראת מה, בעצמם? הלב סירב לגלות לפה; למראת מעורבת סובייטית מאסיבית בקרבות?

זיהוי סופי ונסיגות חילוץ: "האם יש לכם נפגעים?"

ההתלבטות לגבי זהות הספינה נמשכה במרכז הידיעות של חיל'הים עוד לקראת ארוכות, ונסתיימה רק ב-15:30 בסביבות השעה 15:10 התקרב לספינה [REDACTED] משחת קרב המסוק לספינה נצפה בבירור, לראשונה מתחילת האירוע, דל אמר כי תל-נוף כחצי שעה קודם לכן, משחת קרב המסוק לספינה נצפה בבירור, לראשונה מתחילת האירוע, דל אמר כי הסתגוסס על התורן. דל זה, כפי שהעיד קברניט הספינה, קפטן סקונגול, הונף ב-14:25 לערך, לאחר שהכוח שדגל הספינה המקורי הופל במהלך התקפה האווירית. דקות ספורות לפני איתור הדגל תפסה אחת הטורפדות שהתקרבה מאוד לספינה, סירת הצלה ריקה ועליה סימונים ברורים של חיל-הים האמריקאי. הטורפדת שהתקרבה לאחר שכן את הספינה הנוטה על צידה, גילתה על דפנותיה גם את סימונה. הסידע שנצטבר הועבר לזכרם של חיל'הים, להערכה ולהסקת מסקנות.⁴⁵

בשעה 15:30 נקבעה סופית זהותה של הספינה כאמריקאית. דבריו של הרמטכ"ל, שהיה בין הראשונים להביל את ההודעה על כך, נותנים ביטוי לתחושות המעורבות של צער והקלה שליוו את הזיהוי הוודאי: "לא נעים להודות שתי תחושות התנגחו: צער עמוק על פגיעה בידידים ורגש של הקלה. עם ידידים אפשר לדבר. לידידים אפשר להסביר. יש באחזי מי להתנצל והסכנה הנוראה על מעשה גמול סובייטי חריף - נעלמה".⁴⁶ ואומנם, התנצלות ראשונה הועברה באופן מידי לנספח הימי האמריקאי בארץ, ארנסט ק' קאסטל, והלה הצטרף למסוק חילוץ שנשלח לסייע לספינה.

המסוק, שהוטס על-ידי סרן נחמיה דגן, איתר את הספינה לפני רדת החשיכה וחג מעליה. כיוון שלא ניתן היה ליצור קשר רדיו עם הספינה ביקש הנספח לרדת לסיפון, אך הספינה לא אישרה זאת וככלל, סירבה לעצור. לנספח כתב קאסטל פתק על גב אחד מכרטיסי הביקור שלו, בו שאל: "האם יש לכם נפגעים?" הפתק הוכנס לתוך שקית ובה תפוז ונזרק אל הסיפון. פניה זו, כמו גם נסיגות הסיוע של חיל'הים, לא נענתה והספינה הפגועה המשיכה והתרחקה לעבר הים הפתוח, כשעל סיפונה 34 הרוגים ו-17 פצועים.⁴⁷

ברבד עם נסיגות החילוץ הצבאיים נערכו סאסצים דיפלומטיים ישראלים בשני מישורים: העברת מילב הפרטים הידיעיים לגבי התקרית לידיעת האמריקאים, והבעת תנחומים על עצם התרחשות האירוע. נשיא ארצות-הברית, לינדון ב' ג'ונסון, קיבל כבר במהלך הערב את מכתביהם של שר החוץ, אבא אבן, ואת מכתבו של אברהם הרמן, שגריר ישראל בארצות-הברית. כסה שעות לאחר שכן נתקבל בבית הלבן מכתבו של הציר הישראלי בושיגטון, אפריים עברון, שהיה ידיד אישי של הנשיא. במכתב זה נאמר בין השאר: "אני אבל עמך על החיים שקופח ומשתתף בצער ההורים, הנשים והילדים של אותם חיילים שנהרגו בתהפוכת גורל אכזרית זו". תור 48 שעות הציעה מסשלת ישראל לפצות את הנפגעים ואת משפחותיהם על "אובדן החיים הטראגי והנזק החוסר-שנגרמו בעקבות האירוע."⁴⁸

מס שבישראל רווחה ותחושה מנוממת של הקלה כאשר התברר כי הספינות הסותקפת אינה סובייטית, כך והוקל
לשא לזרז ג'ונסון ולמקדרי הצבא האמריקאי כאשר הסתבר שהתוקפים לא היו סובייטים אלא ישראלים. ג'ונסון
צוטט תאר את הסאונט כאחד הרגעים הקריטיים בחייו, בהם גבר החשש מתרחיש של הסלמה מהירה במלחמה.
מקבוצת תאלץ או אות-הכרזת לתקוף את הספינות הסובייטיות בסזרח-התיכון. אומנם, לא היה ספק כי תקיפת
ל"ברטי" היא טריזיה אנושית קשה, אך לפחות נסמנה הסכנה של פריצת מלחמת עולם שלישי.

זאת, כאשר חלית החששות הכבדים הראשוניים, התחלפו אלה בשורת שאלות נוקבות, באשר לתפקודה של
ארל במהלך האירוע. ב-10 ביולי העביר סגן מזכיר המדינה האמריקאי, יוג'ין רוסטאו, סכתב לשגריר הרמן ובו
בעה ידאגת ארה"ב באשר לתקרית, שאיננו מצליחים למצוא הסבר מספק להתרחשותה. רוסטאו העביר
הרמן סכתב נוסף. בו תאר את ההתקפה כ"בלתי ניתנת לתפיסה", כ"טעשה צבאי סר ונסחר, המשקף זלזול
רע בחיי אדם". ב-11 ביולי הורה הרמטכ"ל למנות ועדת חקירה רשמית לבריקת הארוע ולמחרת כונסה במלטה
ועדת חקירה של וצי האמריקאי. מאוחר יותר ניהלו גם הסי.אי.אי, המטות המשולבים ושני בתי הקונגרס חקירות
סכתב בנוסף.

כאן, ארל, מותו של סגן קורט ג'ונסון (1962) היה העולם על סף עימות בין צבא בעקבות עומס של סכסוכים בקיבוץ, בעת
המאמצים להגנה על המלחמה והקשרים המלחמה והמלחמה.

חקירת הארוע ומסקנות

"מה זה? אמריקאים?"

בדיקה רשמית ראשונה של התקרית נערכה בצה"ל סיד עם סיום המלחמה, על ידי ועדה בראשות אל"ם רם רון, לשעבר נספח צבאי בווינגטון. הוועדה ערכה חקירה ראשונית במהלכה רואיינו 12 קציניו שהיו מעורבים בתקרית. ביניהם גם מפקד חיל-הים, האלוף שלמה אראל, וחצביעה על שלושה כשלים מרכזיים בהתנהלות כוחות צה"ל במהלכה: הדיווח המוטעה באשר להפגזת אל-עריש; הקביעה השגויה של סהירות הסנינה; וזיהוי כ"אל קצירי הסצירה. עם זאת הדגישה הוועדה, כי לפי מסצאיה בוצעה התקיפה בשגגה, ללא כוונה ודון. בנוסקנחיה המסלצו קביעות נוהל הכרזה על אזורים מסוכנים, שיפור נהלי עבודת המטה ואימון טייסי חיל האוויר בניהוי אוניות. עם קבלת ההמלצות החליט הפרקליט הצבאי הראשי, אל"ם סאיר שמגר, כי "נוכח חשיבותו הרבה של הנושא העומד לבדיקה ונוכח חומרת השלכותיו", ימונה שופט חוקר לבדיקה יסודית ומקיפה יותר של הראיות.

ב-20 בינוי נתמנה השופט הצבאי סא"ל ישעיהו ירושלמי* כשופט חוקר לבדיקה התקרית, ובמסגרת ועדת החקירה בראשה עמד רואינו 34 עדי תביעה וחושו 14 מוצגים. מחיל-האוויר נחקרו הטייסי חפקנר, ריקטר וצוק וקצינים מווחומי הבקרה, הקשר והסטאורולוגיה. כן נחקרו המעורבים בתקרית מחיל-הים, בראשם סא"ל לונץ וראש סולקת ים אל"ם רהב, וכן קציני הקישור של החיל עם חיל-האוויר. החקירה החלה רשמי בינוי ומסכה כחודש.

אחת הנקודות המרכזיות שנבדקו על ידי ועדת ירושלמי הינה אותה ונתבטאות. ועדת ספורות לפני תחילת המחקר האווירי. שהתייחסה ל"אמריקאים". על פניו, ניתן היה לחשוש שהתבטאות זו מעידה על ידיעה או סברה ישראלית שהספינה החשודה שייכת לצי ארצות-הברית, מה שעלול היה להחשיד את ישראל בחקירה מכוונת של אוניית אמריקאית. בחקירה התברר, כי הדובר היה קצין צעיר, סרן לזר קרני, ששימש כקצין בקרה ביחידת הרקרה המרכזית של חיל-האוויר, הסמוכה לתא השליטה. כעדותו, עיקר חפקידו היה: "להיות כצד פנימי על הקו, כדי לקלוט-אינפורמציה".

קריאתו הוקלטה אומנם על ידי מכשירי ההקלטה שבמקום ואף נשמעה על ידי הדובריו: זול הקו. אך כיוון שלא היה לו כל חלק בניהול הארוע או בהכוונתו, זכה לתגובה מינורית בלבד - "איפה אמריקאים?..." השפעת התבטאותו של קרני על חילופי הדברים הכלליים הינה מועטה עד כדי כך, שראובן עמית, מפקד יחידת הבקרה חתקשה אפילו להיזכר בה: "הכנסת ענין האמריקאים [...]". - אני בשום אופן לא זוכר שבשלב הזה מישהו הכניס ענין כזה בקשר לאונייה, ושכלל התעורר ענין האמריקאים או אמריקאית [...] אני גם לא מבין איך לזר נכנס לשיחה זאת, הוא היה קשור לקו אחרי". קרני עצמו לא נשמע יותר על הקו ושאלתו לא הוזכרה כל חותם על ההתרחשויות. משנשאל בעדותו מדוע סבר כי האונייה עלולה להיות אמריקאית, השיב כי הינה זו תחושת בן ובלבד, שלא על טמך אינפורמציה כלשהי, וכדבריו: "זאת הינה הנחה שלי בלבד [...] ההנחה לא הינה נובוססת על נוונים, אלא הערכה-הנחה", ולפיכך - "לא רציתי לעכב התקפה על אונייה שאמרו שהיא מתקיימת את אל עריש".

*וא"ל ישעיהו ירושלמי מילא תפקידים רבים במשרכת השיטות והצבאית. בין השנים 1951-1953 כיהן כספרקליט צבאי סקוד של חיל-הים, מושנת 1953 כיהן בתפקיד זה בחיל-האוויר, במהלך שנות היטו שימש כשופט בבית הדין הצבאי לערעורים. לזר קרני נפטר ב-11.7.2000. עם מותו אבדה האפשרות להעמיק בהתבטאותו מעבר לנאסו וחווחו ירושלמי.

מדיווחי שגוי לזיהוי מובעה - חמש נקודות מסנה

טדאחו של קרני היתה רק אחת מהסוגיות שבדקה ועדת ירושלמי. ארוע תקיפת ה"ליברטי" נכתן על יויה באופן יסודי החל מהשלב ביי שהובילו להתרחשותו. מהלכה של התקיפה ואופן הטיפול בחשדות שהתעוררו לגבי זהות הטפנה. להסוף עמדה הועדה על חמישה גורמים, שצינו כנקודות מסנה בהתנהלות התקרת:

- הדיווח על הפגזת חוף אל-עריש
- המדידה השניה של מהירות הספינה
- ההערכה, כי כיוון תנועתה לעבר פורט סעיד
- דיווח המיוזמים כי האוניה צבאית וללא סימני זיהוי
- הימצאות הספינה סמוך לאזורי קרבנות.

נקודת המסנה הראשונה, שטיסנה למעשה את תחילת הארוע, היתה הדיווח על הפגזה רצופה של חוף אל-עריש. בדיעבד התברר כי סקר קולות הנפץ היה בהתפוצצות מחסני תחמושת בעיר, אך על-דקע המתיחות הכללית בתקופה זו של המלחמה היתה עירנותם של כל המעורבים בדבר מוגברת, וחובילה לנקיטת צעדים קדימים.

נקודת המינה השניה ארעה ב"ו 13:4, עת אצירו הכוחות [REDACTED] את הנוגורה, שמעל מטכי המינה זו אתה מתקדמת לכיוון מערב. המהירות שנקבעה, כזכור, היתה גבוחה בהרבה ממהירותה בפועל של ה"ליברטי" ועדות התקירה הצבאיות שבדקו את הארוע ניסו למצוא את המקור המדיק לטעות, אך ללא הצלחה. עוז ואנו, העלו שלוש סיבות אפשריות לקביעה השגויה. הראשונה - [REDACTED] כלומר, סטייה קלה של מחוגי המינה בעת ביצוע הפעולה. סטייה כזו היא בעלת משמעות כפולה ומכופלת בקביעת המהירות בפועל, ולפיכך אם נגרמה אפילו "קפיצה" קלה של המכשיר, הושפעה מכך מדידת המהירות באופן משמעותי. השניה - קריאה לא נכונה של הנתונים. דבר זה עלול היה לגרום, בדומה לסטיית המכים, לפער משמעותי בין המהירות שנמדדה בפועל לבין הערכתה על-ידי הקצינים. ולבסוף - רישום מוטעה של הנתונים וכחוצאה סכך שניאה בהערונום. יתכן גם, כי הטעות נבעה משילוב כל הגורמים הנ"ל. ספקד חיל-הים דאז, אלון שלמה אראל, הטכיר סאוור יתר כי בגלל מגבלות הציוד בתקופה הנדונה, עלולה היתה מדידת מהירות באינטרוולית קצרים זה עונה (כדי שנועשה בעת התקרת) להעלות תוצאות שגויות. בין כך ובין כך, התמנה שנצטיירה מודיווחים השונים הצביעה במפורש על הימצאותה של ספינת קרב בזירת המלחמה.⁵⁵

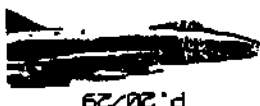
⁵⁵ לסיים כתב אגרונום לוגי: "במרתמי מרכז חידענת של הספינה מפיעה המהירות הכונה - 12 קשר - בשעה 13:51 כלומר, מספר מספרים נקרא יחסי למהירות האוניה (אשראן יחסי למהירות האוניה) (ההחשפה במקור).

נקודת המפנה השלישית, לפי ועדת ירושלים, נעוצה הינה בפניה שבוצעה במסלולה של הליברטי לאחר שאותרה. אם לא די היה בכך שמהירות הספינה נקבעה כזו של ספינת קרב, הרי שכיוון השיט שלה - מערבה, חיזק את החשדות כי המדובר באוניית קרב עוינת. בפועל, שיטה הליברטי בהתאם לתוכנית והגובה שלה מיום 8 ביוני 1967, תוכנית זו כללה סיור לאורך חופי עזה, סיני ומצרים במסלול סיבובי דמוי טיול. נקודת המוצא של המסלול נמצאה מערב לרצועת עזה, בין סיני ליראלי: המשכו בשיט מערבה, לכיוון אלג'יריה; וחלקו השלישי בתנועה לעבר סואץ ופורט סעיד. משאותרה, נמצאה הליברטי במרחק 14 מייל מוונטי אל-ערש, כשהיא פונה מערבה כדרכה לנקודת הציון השלישית שלה, סול פורט סעיד. קו תנועה זה היה לרושץ במנגש עטו הכוחות הישראליים, כיון שהשיט לעבר הנמל המצרי נתפס בעיני צוותי הטרפדות כאינדקציה נוספת - התואמת להערכתיהם הבטיחות ולסדירת המהירות שערכו - כי המדובר בספינת קרב מצרית המנסה להימלט לנמל סבטחים.

נקודת המפנה הרביעית, אי-איתור סימני זיהוי, זגל בפרט, עוררה שאלות קשות בוועדה החקירה האמריקאית של הארוע. אנשי צוות הליברטי, ובראשם חקברניט, טענו בעקביות כי הועת שחג וזמנוסים סביבם התנוסס על זורן הספינה זגל אמריקאי תיקני, בגודל 8x5 רגל (כ-1.5 X 2.5 מטר). ועדת ירושלים לא נכנסה לעובי הקורה של סוגיית אי-איתור הזגל והסתפקה בעדותם של הטייסים שטענו בעקביות, כי למרות חגיזיהם לא ראו כל זכר לזגל. נראה, שעקב ביצוע היעפים הראשונים במהירות גבוהה ובמרחק ניכר מהספינה, לא הצליחו הטייסים לאתר את הזגל.

נקודת מפנה חמישית שנבדקה בתקירות ועדת ירושלים, הייתה קירבת הליברטי לאזור קרבות מוצהר. בזכור, עם פרוץ המלחמה שיגרה ישראל לארצות-הברית אזהרה ברורה ובה התריעה, כי כל ספינה זרה ווסטיטת באזור הקרבות מחויבת להודיע על נוכחותה מבעוד מועד. למרות זאת, בבוקר 8 ביוני שיטה הליברטי טמור לחופי סיני ומצרים בקירבה ברורה לאזור בו התרחשו קרבות אוויר, יבשה וים, מבלי שאף גורם ישראלי קיבל על כך התראה. אף-על-פי שהספינה לא חרנה מגבול המים הבין-לאומיים, מצאה ועדת ירושלים כי עצם סמיכותה לאזור שהוגדר כזירת הקרבות הימיים במקרה של התנגשות בין הצי המצרי לישראלי, הפכה אותה חשופה לפגיעה.

שירות טעויות ואי-הבנות

הגורמים שצוינו לנייל הוסיפו, כל אחד בתורו, נדבר לשירות הטעויות ואי ההבנות שאפיינו את התקריט. נוסף על מסקנות הוועדה, כפי שפורטו לעיל, הצביע השופט יחזלטי על כך שבמסלך בדיקת התנהלות התקריט עלו בנקיפין גם לקחים לגבי נושאים נוספים. שני המשאים שצוינו בסיוחוד היו דפוסי הפעולה בין זרוע האוויר לזרוע היבשה ונהלי עבודה בעתות מלחמה, בעיקר בתוך הענפים השונים של חיל'חים.

במסקנות הוועדה צוין, כי התקשורת הלקויה בין גורמי חיל'חים באת'ליד ביטוי בשירות ההתרחשויות שארעה בנקבות מחקת סימון ה'ליברטי' מעל שולחן המלחמה [REDACTED] מסלא מקום ראש ענף מבצעים, היה כזכור, אחראי להחלטה זו. משנשאל בחקירתו מדוע, בעת ביצוע התקיפה הימית, לא ראה צורך להסנות את תשומת ליבו על ראש מחלקת ים לעובדה שהסימון GTR-5 הוא סימנה של ה'ליברטי', השיב, כי היה בטוח שיהיה אחרון סודע לעובדה זו, שהרי ידע שהספינה נראתה סוקדם יתר באזור ואף ראה במרעיניו את סימנה על כ שולחן המלחמה.

ראש מחלקת ים וקצינים בכירים נוספים היו סודעים אומנם להימצאותה המוקדמת של ה'ליברטי' באזור, אך התנאים לגבי הספינה החשודה (שמאוחר יתר התקפה), היו שונים לחלוטין מאלה הידועים על ה'ליברטי': סהירותה היתה גבוהה בהרבה וכיון השיט שלה נראה כלעבר חופיה של סדינה עוינת. לפיכך לא היה מקום מבחינתם לקשר בין שתי הספינות. העדר נוהל ברור של העברת מידע בין גורמי חיל'חים הביא אפוא לכך שפרטים מכרעים נשמטו מידעתו של ראש מחלקת ים ומסערכת השקולים שלו, והביאו לתוצאות חסרות.

לאור חשיבותה של ועדת יחזלטי באשר לנוהלים וסדרי פעילות, הזנה הוועדה בחרה ונחרצת במסקנותיה המפורטות המתקפה בוצעה בשוגג. כתוצאה מסדרת טעויות וכשלים בזיהוי בשום פנים, כך נקבע, אין המדובר בתופה ודאגת של כוחות ישראלים על ספינה ידידותית. בסיכום הדו"ח כתב סאיל ירושלמי:

על אף צערי שכחותים היו מעורבים בתקריט עם כלי שיט של סדינה ידידותית, וחתוצאות הנמשות מלה, הרי עלי להעמיד התנהגותם של כל אחד מהקצינים שהיתה להם נגיעה כלשהי לפרשה, במבחן התנהגותם של קצינים סבירים בעת פעולות מלחמה [...] כשנגד עיני כל המעורבים - המשמיה לשמור על בטחון הסדינה, לעשות כל אויב המתנכל לה בים, לתקפו במהירות ולהשמידו. [...] לא גיליתי סטייה כלשהי מרמת ההתנהגות הסבירה שתצדיק העמדתו של מישהו לדן.

ועדות החקירה האמריקאיות

אחת-עשרה ועדות חקירה אמריקאיות בדקו את פרשת תקיפת ה"ליברטי". החקירה הראשונה בוצעה ב-18 ביולי 1967, והאחרונה במהלך שנת 1991. תגופים הבדוקים היו סגונים: הצי, הסי.אי.אי, המטות המטלבים, הסנאט, הסוכנות לביטחון לאומי ועוד. כל אחד מגופים אלה ביצע חקירה סמניעים שונים: נוהל ארגוני הפח"ב חקירה כל אימת שיש נפגעים, פנייה של גורמים חיצוניים (נשיא, סנאט) ועוד. מתוך חקירות אלה יוצגו להלן מסקנותיהן של שלוש ועדות מרכזיות: ועדת החקירה של הצי, ועדה מטעם הסי.אי.אי והוועדה המייעצת של הנשיא לענייני מודיעין חוץ (דו"ח קליפורד). בניגוד לוועדת ירושלמי, שנסתמכה על עדויות הקצינים הישראלים המעורבים בתקרית ומצאה כי אין עילה להעמדת איש מהם לדין, נקטו הוועדות האמריקאיות קו נוקשה יותר כלפי הצד הישראלי. אף-על-פי כן הסכימו כל הוועדות - ביקורתיות ככל שיהיו כלפי התיפקוד הישראלי בתקרית - כי תקיפת הספינה בוצעה בשגגה, ללא כוונת זדון מצד ישראל.

ועדת החקירה מטעם הצי נתכנסה ב-10 ביולי 1967 והגישה מסקנותיה שמונה ימים לאחר מכן. בפניה הושמעו עדויותיהם של 121 עדים והוצגו 49 מוצגים, בעיקר תמונות ומסמכים. סחירות הוועדה עלה, כי אין כל עילה להאשמת ישראל בכך שזהות הספינה המותקפת היתה ידועה לה. הוועדה קבעה אומנם כי לאורך כל המתקפה (למעט דקות ספורות לאחר שתקפת הסטוסים) התנוסס על תורן הספינה זנב ארצות-הברית, אך בשל תנאי מזג האוויר השקטים ומהירות השיט הנמוכה של הספינה, ניתן לשער כי יקשה היה לתוקפים [קרי, לטייסים] להבחין בדגל. לאחר סיום התקיפה האווירית הוצלו חלקים מהספינה, ולפיכך "העשן והלהבות עשויים היו להקשות על הראייה מספינות הגורפדו". זהות הספינה, כך הוסכם, נותרה בלתי ידועה לישראלים, עד לאחר סיום מתקפת חיליהם.

נושא מרכזי נוסף, אליו התייחסה הוועדה בהרחבה, היה פסלול שיטתה של ה"ליברטי". עצם סמיכותה של הספינה לאזור קרבות הוסבר על-ידי הוועדה כתקין, שכן "הספינה היתה במים בינלאומיים, זהותה והלאום שלה מסומנים כראוי". עם זאת, ככל שהתקדמה הוועדה בחקירותיה הלכה והתבררה העובדה, כי בצי השישי - הגוף שהיה האחראי הישיר על הספינה - היו בהחלט מודעים לחוסרת המצב באזור אליו נשלחה ה"ליברטי". כך, ככל שהלכה הספינה והתקרבה לחופי סיני, הוחלט במטות המטלבים האמריקאים כי יעל הספינה להחרוק מהחוף, אף שצעד כזה יפגע באופן חלקי במשימתה.²⁴ חשש הודעות ששינו את ההנחיות המקוריות של ה"ליברטי" נשלחו ברשת התקשורת של הצי, אך אלה מעולם לא הגיעו ליעדן. בדעיב, הסתבר כי לא אחת אבדו ברשת הודעות, במיוחד כאלה שסיווג גבוה, כיון שלספינות המשייטות ביים לא חזנה מערכת תקשורת המתאימה לקליטת הודעות בסיווגים הגבוהים. ה"ליברטי" שייטה אפוא ללא מוצא באזור קרבות מסוכן, מבלי שצוותה יחא מודע לכך שעליו להתפנות מהמקום.²⁵

ההוראות ל"ליברטי" להתרחק מחוף סיני - הגיעו באיחור

ראשינו (ע"ר, רומיני) - ודגים משפכים במטא
 מן באסינגטון ביו בתחילת יוני 1967 על גניית-ישראל והפך
 ריקנית. ליברטי להתרחק מזירת הקרבות בין ישראל לפזרים.
 אולם חלק מן ההוראות במסא זה לא הגיעו כלל אל המגיה
 האילו הוראות אחרות הגיעו אליה באיחור רב. לאחרי שכבר
 התקפה על ידי כוחות ישראלים - עובדה זו מתבדת מדיה
 על ליקיים המדיה ברשת והתקשורת והלובאלית של פיגיסמריין
 התגנה האפריקאי, ד"ר שפרטס בשבת על ידי תורת-משנה של
 תורה השירותים והגוינים של בית-הנבחרים האפריקאי.

בדוח ביון, כי ארבעה שדרים נשלחו מאסינגטון, והם
 הוראת שפרטס לאגיה, ליברטי להתרחק מרחק גדול מנחשי
 ישראל ופזרים במקום המרוחק שבין 6.5 ו-12.5 מילין ימיים.
 שנקבע בהוראת קודמת, אם כי חלפו 13 שעות. לא הגיע אף
 אחד מן השדרים המלה אל המגיה לפני שהתקפה על ידי כוחות
 ישראלים. לנים מן השדרים נשלחו מן המנסאגן לאוקינוס
 השקט האילי שידור תורו של אחד השדרים הגיע בטעות מן
 המנסאגן לפרט מיד שבמדינת פרילנד באזורג השוד והביעו
 שודר אמנם אל הליברטי - אולם הגיע אליה רק תשע שעות
 לאחרי ההתקפה.

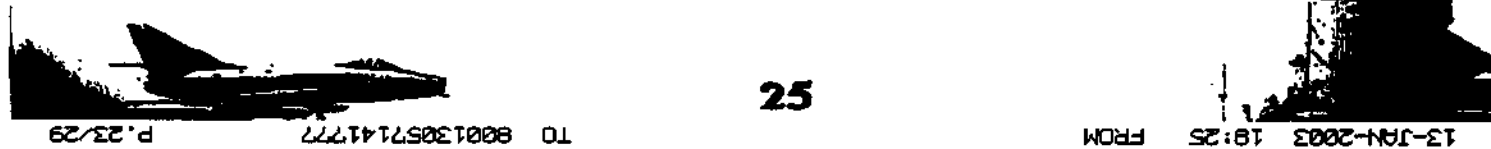
הדריה הפוחה ביקורת קטלנית על שיטת התקשורת והכללית
 על מיניסטריון-התגנה. מנלה בין היתר פרישם פועלית נסיבותיה
 של שלוש פרישות. שבתו נתגלו ליקיים המדיה בפיחוד:
 • פרשת ליברטי. אשר התקפה על ידי שפרטס ושרשות
 ישראלים תוך שבין 34 איש ומדינת 75 איש בפרטס בגרת
 האגיה.

- פרשת הפרשת גניית-הריגול. מאכלרי על ידי היחידה צי
 נסוד-סוד-אגיות בינואר 1968.
- הפלת מטוס ביון אמריקאי על ידי הנסוף קוריאנים בשנת
 1969.

הודעה טכאית כי בכל שלוש ועשרות האלה שוכבו שדרים
 חשוכים למסך שעות או שלא הגיעו כלל לתשדחם, כמספורה
 ל התאגיה ליברטי.

ד, 31.5.71

בעוד שוועדת החקירה מטעם הצי שקדה על שמיעת עדים ובדיקת סוצגים, החמקד צוות הבדיקה מטעם חסי.א.א.
 בעין סהיר בעיקר הארוע, במטרה להפיק ד"ח סיידי להבהרתו. ואומנם חצות, שהתכנס מיד עם סיום התקרית,
 הגיש את מסקנתו כבר חמישה ימים לאחר מכן, ב-13 ביולי 1967. ד"ח נוסף חוגש ב-21 ביוני, אך נותר חסוי
 גם היום. שתי מסקנות סרכזיות עולות בסובהק סהד"ח, ושתיהן סחזקות את חפותה של ישראל בארוע זה.
 ראשית, נקבע מספרשות כי כל החקירות והמספצאים הוכיחו שיהמתקפה הישראלית על הליברטי האמריקאית
 לא נעשתה בדון כלפי ארצות-הברת, והתה טעות. שנית, נקבע כי על אף השוני בין הליברטי ליאל קצירי
 המצרית, וזמן למסצוא דמין בין השתיים וכי דמין זה עלול, בלהת הקרב, להביא לטעות זיהוי ולבלכול בין הספיעות.
 מסקנות מדנית ישראל כי התקפה בוצעה בשונג וכי מקרה בטעות זיהוי, זכתה אפוא לחיזוק של פסש בדוח זה.

סבין ועוזת החקירה, סמבאיה של הוועדה המייעצת של נשיא ארצות הברית לענייני מודיעין חוץ מנסחים בצורה
התריפה ביותר, בבסיס קליפורניה (על שם קלאבה קליפורניה, ז"ר הוועדה) מ-18 ביולי, נקבע כי
המתקפה על הליברטי היתה
מעשה סביש של רשלנות בוטה, שהאחריות עליו צריכה להיות מוטלת במאת האחוזים על ממשלת ישראל. יש
להעניש את כוח האדם הצבאי שהיה מעורב באירועי מתברר הדו"ח סיכמו במידה לא סבוטלת של צינות, כי אין
שום הצדקה לכשלונו צה"ל, במיוחד לאור היעילות הבלתי רגילה שהפנין בסחלך המלחמה... על אף האמור
לעיל, לא מצאה הוועדה כל עילה לחשד שסא היה לישראל מידע לגבי זהות הספינה ולפיכך סבבה, כי המידע
הקיים עד כה אינו סרמז. שהפיקוד הישראלי העליון קיבל החלטה מתוכננת סראש לתקוף ספינה הידועה
כאמריקאית."

ב-3 בינואר 1968, לאחר סיום חלק הארי של החקירות, הועברה לשגרירות ישראל בארצות הברית אגרת בה
פרטו הדרישות האמריקאיות לתשלום פיצויים על אבידות ונזקים שנגרמו כתוצאה מההתקפה על הליברטי.
בזוגי 1968 שלמה ממשלת ישראל פיצויים בסך כ-3,323,000 דולר למשפחות ההרוגים, ובאפריל 1969
שילמה 3,566,547 דולר לפצועים. עם זאת, סירבה ישראל לשאת בהוצאות תיקון האונייה; לא ראית עצמנו
כנושאים באחריות לשרשרת הטעותי אסר הרסטנכיל דאו יצחק רבין. הנושא נותר פתוח במשך שנים, עד לחידוש
התביעות על-ידי האמריקאים, בראשית 1978. לבסוף הוחלט, כי ישראל תפצה את הצי האמריקאי בסהול
שישה מיליון דולר על הנזק שנגרם לספינה."

מאבקי יוקרה: התחרות הבין-זרועית להצלחת התקיפה

חיל האוויר סילא תפקיד מרכזי ביותר במלחמת ששת הימים. בפרט ביום הראשון למלחמה, וחישובי זכו כבר אז להערכה רבה ביותר. אולם, מצבו של חיל הים, מבחינה זו, היה שונה. ב־6 ביוני יולח מפקד חיל הים את ראש מחלקת ים למטכ"ל כדי להציג תוכניות סבצע להמשך הלחימה בים, אך הפעולות המוצעות לא אושרו ובבוקר 7 ביוני נשלחו פקודות לכוחות הימיים (פרט לאלה המאבטחים את חופי הארץ) לחזור לגמלים. בתחקיר לגבי פעילות חיל הים במלחמה שיחזר ראש מחלקת ים את אותו ביקור במטכ"ל, בו התבשר על ביטול התוכניות:

אני זוכר שישבתי עם הרמטכ"ל ואסרתי לו - 'שמע, אתה לא מאשר את פעולת חיל הים. דע לך שהפעולות שלם יכול להזת שלא תשננה את המלחמה, אבל לסמן הצלת כבוד חיל הים, אתה חייב לאשר. אני מבקש ספרך, תן לנו את האפשרות לזה.'

בדגים הנבונים ביותר של חיל הים רוחה אפוא תחושה כי היכולת האמיתית של החיל לא באו לידי ביטוי הולם עד אז. ב־8 ביוני, כשהיה ברור שעיקר הסערה כבר הוכרע ללא התערבות ניכרת של חיל הים, נוצר רצון להצביע על השנים בולטים יותר בזירה הימית. נוכחותה הבלתי מוסכרת של היליברטי - ספינת עוינת לכאורה מסור לחופי אלג'ירי - היתה עשויה לספק הזדמנות ראויה להפגנת יכולות בתחום הקרב הימי. אך כפי שראינו, כמהרה יצא הארוע מחוץ לשליטתו של חיל הים ולפחות בשלבים הראשונים, עד הגעת ספינות הטורפדו לטווח ירי מחסיפה, התחייבה התערבותו של חיל האוויר.

נדמה שניתן להעריך, כי הרצון לטול חלק בחטבעת הספינה, שלמעשה נוטרלה כמעט לחלוטין על ידי חיל האוויר, היה חלק בלתי נפרד מהמוטיבציה שהניעה את אנשי צוות הטורפדות שהגיעו לקרב. דו"ח מפקדת חיל הים מ־11 ביוני 1967, שעסק בכשלים החיליים שחובילו לדו"ח השגיו ולהפגנת היליברטי, אישר זאת בסכמו בלקבוצות: 'הרצון החזק להלום באיב השפיע על כל השיקולים והחיוויים...'

בסקביל. גם בחיל האוויר דבקו בביצוע המשימה. כך, בעוד מטוסי הסמב"ד עושים דרכם לעבר המטרה, שוחחו
הטייט"ט עם הבקרה והמליצו על הפניית מטוסים עם חימוש מתאים לסקום לצורך הטבעה סופית של הספינה
- זאת לפני הגעת חיל'הים: "אם יש לך זוג עם פצצות תוך עשר דקות, לפני שחיל'הים יגיע, זה יהיה מצוה, כי
אחרת חיל'הים בדרך לפתח"

נראה אפוא כי בין הגורמים למוטיבציה הנבונה במיוחד של חיל'הים להמשיך ולפגוע באוניה, לא נפקד גם מקום
של שיקולי יוקרה בין זרועיים שתרמו, כפי שניתן לשער, ללהיטות זור של הנוגעים בדבר. דו"ח בדיקה של ספקנות
חיל'הים הכיר בנושא זה והכליל אותו כאחת משלוש חסיבות המרכזיות להשתלשלות הארועים בתקרית: "לסיכום
- הגורמים לדעתנו שהביאו לפגיעה באוניה האמריקאית חיו (...) הרצון העז על-ידי חיל'הים וחיל'האוויר לבצע
תקיפת כלי שיט בים במלחמה זו, והתחרות הבין-זרועית להצלחת התקיפה."

שבי תפיסתי וקונספציה מוטעה

המוטיבציה הנבונה של שתי הזרועות להותיר רישומן במלחמה, תרמה, כפי שראינו, לרצון העז להשיג תוצאות
של סמך בזירת הקרב. שאלה העולה מאליה בהקשר זה כרוכה בהשפעת המוטיבציה, החזקה כל כך, גם על
תפיסת המציאות של סקבלי ההחלטות בדרגים השונים, "ואוסנם, בחינת סהלך תקרית חיל'ברטי" מעלה מספר
נקודות העשויות להעיד על שבי תפיסתי וכתוצאה מסנו - קונספציה מוטעה, שרווחו ברמות הפיקוד השונות.

נסחת הפתיחה לתקרית היתה, כזכור, קבלת הדיווחים (השגויים) כך התברר בדיעבד) על הפצצת אל-עריש
והים. כבר בשלב זה התגבשה בקרב דרגי הפיקוד בחיל'הים התפיסה, כי ספינות מלחמה מסציאות את החוף.
שנתגלותה מטרה באזור החוף אך טבעי היה להניח כי המדובר באוניית הקרב האחראית להפגזות. ואוסנם,
ששמדדו הספינות שנשלחו בעקבות הספינה את מהירותה, הראו שתי מדיחת שונות תוצאות ברורות: המדובר
בספינת קרב. נזכר, כי בפועל טעו הטרפדות באופן נוס במדידת המהירות ובשל תנאים ציבורים שמתרו מעורפלים
(אולי טעות אנוש, אולי כשל מכשירים), סדדו מהירות הנבונה בכ-15 קשר(1) ספירותה המקסימלית של
חיל'ברטי. השלב הבא - זיהוי הספינה ממטוסי המיראז' - לא ערער גם הוא את הקונספציה
שהתגבשה חן במח"ס חיל'הים וכן במרכז השליטה של חיל'האוויר, כי המדובר בספינת קרב.

תמונה מסויכות צולמה מאד בתוך זמן קצר זה זכתה לכינוי "אפקט פאסליון" המרמז למצב בו ציפיות או אמונות חזקות לגבי נושא מסוים
משפיעות על תפיסת המציאות והחלטותיה. כבחירת צבואה המגשימה את עצמה.

בניגוד לחוות דעתם של טייסי המראז', שאישררו למעשה את הדעה שרווחה בחליהים, העלתה תקיפת הסמבר
ממצאים מעוררי דאגה: זיהוי הכתוב CTR-5 על דופן הספינה. המידע הועבר, כאמור, למוצב הפיקוד הימי
שם נתגבשה הסברה כי המדובר בסך-הכל בתרגיל הטעייה מצרי. קביעה זו נתקבלה ללא עוררין, זאת על
העובדה שאותה עת נכח במקום לפחות קצין אחד שידע, כי בבוקר זוהתה ספינה עם כתוב דומה - CTR-5
בחקירה התברר, כי אותו קצין [REDACTED] היה משוכנע כי ראש מחלקת ים היח סודע לעובדה זו, ולפי
לא העלה את הענין."

השלב הבא ואולי המכריע בפרשה, היה זיהוי הספינה כ"אל קציר" המצרית. משהתקרבו הטרפדות אל המטר
הבחינו, כי למרות ההנחה הבסיסית והזיהויים הקודמים, אין המדובר במשחתת קרב אלא בספינת אספקה
דבר. למרות הסתירה בין הידיעות לבין העובדות, איש לא התריע. קשה להניח כי ספינת אספקה מסוגלת לתור
להפציץ את חוף אל-עריש בצורה כה מסיבית כפי שזכות, קל וחומר לנוע במהירות 30 קשר. ואף על פי כן
התעורר החשד שמא אין המדובר בספינה שאחראית להפצצת החוף. יתרה מזאת, דווקא כאן עלה בעת שאת
הצורך להתאים את העובדות לקונספציה המנוגשת, וזיהוי הספינה (שבוצע על-ידי שני קצינים שונים) הוביל
למסקנה כי למרות שאין מדובר במשחתת, בכל זאת המטרה היא ספינה עוינת - "אל קציר" המצרית. הסברה
שנתגבשה הייתה, כי הספינה היא רק חלק מכוח ימי מצרי האחראי להפגזת אל-עריש, וכי יתר ספינותיו נמלטו

טוב, כי בזירת מלחמה נתפסת מטרה זרה כמטרה עוינת. יחד עם זאת, נדמה כי בכל הקשור לתפקוד זרוע הים
וזרוע האוויר בתקרית ה"ליברטי" ניתן לאתר עקבות ברורים של תחרות סמויה בין הזרועות על הטמעת האוויר
תחושה זו הובילה לשבי תפיסתי, שהאטיל לעיתים על שיקולים ענייניים וראיית העובדות נכוחה. כן ניתן לאתר
אלמנט סדיד פחות. אך נדמה כבעל השפעה לא מעטה: אותה בנייה של מערכת ציפיות לפיה מצויה בשטח ספינת
אויב, ופעולה בהתאם לה, על אף עדויות סותרות וחששות כבדים. כך דבקו גופים מקצועיים מיומנים בקונספציה
מוטעה תוך הנחיית הפעולות בשטח לפיה, עד לסופה הטראגי של הפרשה.

דיון במפקדת חיל-הים שנערך בעקבות תקיפת הליברטי העלה שוב את סוגיית זיהוי כלי-שיט ובסיכוסו החדש. כי הקביעה הסופית והמכרעת באם כלי שיט הינו אויב, ניטראלי או שלנו היא באחריותו הבלעדית של חיל-הים. בד בבד הופנתה דרישה כלפי דל-האוויר, בהאזנו גרם ססייע ראשון בחשיבותו, לתגבר את אימוני הטייסים בנושא זה ולהתמקד בנהלים הפורמליים ובנורמות הפעולה את התפיסה, כי חיל-הים הוא האחראי הבלעדי להכרעה בתחום הזיהוי היסי. נושא הזיהוי היסי המשיך להיות נקודה בעייתית בשיתוף הפעולה שבין שתי הזרועות, ועוד שנתיים. לאחר התקרית דרש ספקד חיל-הים, אלוף שלמה אראל, במסמך שהופנה למפקד חיל-האוויר, כי "חיל-האוויר יבצע תוכנית הכשרה לטייסים המומצאים למשימות ים במטרה לשפר את כושר הזיהוי-".

מס' 18

מפקדת חיל-הים
 מחלקת
 עבר 3/ס
 סכ - 281 - 586
 אלול תש"ך
 66 אג' 28

27.12.66

הנדון: נוהלי לטוף פעולה ים-אוויר תרשים-ביצוע-הערות

1. לפני ירח פטרוטיים חטרוזי אליכס פוטט להערות - של המעוררים לביא-חושית / פטרוטיים, בנורמות המגיס.
 2. שיטת העוט, סיור למחוק כלי שיט, ע"ה פטרוטיים.
 3. בצוע סיור/מפוט-הפעלת אופה אויר.
 4. זמני מורה מסית ע"ה טוט על.
 5. אפודות טוטיל חקייט, ע"י כלי שיט.
 6. חלוק גמכעט ע"ה טוקיס, סכלי שיט ח"י.
 7. חמרה אויר, לכוחות ימיות.
2. פרט לשיחת שלפוננית בלזיל מחיובת בע"ה - לא שמענו שום הערה סכס.
 3. חרזה לכס באם גזכל לקבל חקדה אמארי-גת-הערותים סכסב-כרי שכולל להפרט מחמרה אויר חודש טוט 66.

מס' 18
 27.12.66
 25.2.66
 28

תוֹף הפעולה האזרחי נכון בתקרת הליברטי בתחום נוסף - נושא ההכונה - הקשר בין המטוסים לכלי
השיט לקראת תקיפת המטרה ובמהלכה. כזכור, במהלך תקיפת חיל-האוויר שיטו ספינות וזליהים לעבר המטרה,
עדן לא היו בנחיה ראייה מסנה, הטייסים היו היחידים. שלהם היה קשר מידי ובלתי אמצעי עם המטרה. הם
או אונה, יכלו לנגח תיאור מסוג שלה ולבסוף - גם לתקוף אותה. במהלך הגיחות הראשונות, בהן השתתפו
מי המי אדום, נשאר קשר ישיר בין המטוסים לבין הספינות, כפי שהעיד ראש מרכז השליטה בעת הוא וע, טאל
שמואל כסלו: "לוקחו חזו מטוסי שחק שהיו בפרול [...] נאמר להם להתקשר עם הסטירים. הם השיבו קשר, ועד
מה שזכור לי, גו קיבלו תיאור מהסטירים של המטרה". דברים אלה אושרו על-ידי הטייסים עצמם. טפקטור
העיד: "נמיד כשאתי מסייע לכוח ישראלי, אני צריך להיות בקשר איתו, כדי שלא אפגע בו. אני ביקשתי עמנו ומצוות
הטרופות שאם יוט דיווי, זה היה עוזר לי, אבל ענה שאינו יודע". ריכטר הוסיף: "[...] יצרנו קשר עם הסטירים.
לא זכור לי מה היזה השיחה בינינו [...]".

לחב"ל מסבנה המנוסים הראשון, ששמר על קשר רציף עם כלי-השיט, בגל התקיפה השני שבוצע על-ידי **טכ**
מטוסי סמב"ד, לא נשמר קשר עם פלגת הטרופות וכדברי המוביל, יוסף צוק: "לי לא נתנה שום הוראה לעבור
קשר עם הסטירים או ליצור קשר איתם". כך, בדיקו בדקות הקריטיות של איתור האותיות על דופן הספינה
ובהתלבטות לגבי הזווית, לא נשמר קשר ישיר בין המטוסים לבין הטרופות שהתקדמו במהירות לעבר המטרה.
שוב, כי צורת פעולה זו פוגעת ביכולת לעדכן ולתחם וחשוב מכל - להורות על תקיפה בזמן אמת וללא מתווכים.
תרה מואת, יש בך משום סיכון פוטנציאלי של כלי-שיט ישראלים העלולים בטעות להחשב כעויינים, וכן טרובול
של תהליך האמור להיות קצר ועניני ככל האפשר. בבירור שנערך במפקדת חיל-הים כשלושה חודשים לאחר
התקרית, צוינה נקודה זו כאחת הסוגיות החשובות אותו יש לשפר בנושא שיתוף הפעולה הבין זרועי. הטוביר, כי
למעשה לא היו קיימות כלל הוראות כתובות במקרה בו אין קשר, מפל סיבה שהיא, בין המטוסים לבין כלי השיט.
בבירור הודגש גם, כי במהלך פעילות משותפת יתכן בהחלט מצב בו יופעלו סוגים שונים של מטוסים בזה אחר
זה, כפי שאכן קרה במקרה דנן, ולפיכך יש חשיבות מרכזית ליכולת שינוי דינאמית של ערוצי הקשר עימם."

הנשאים שנידונו לעיל - העדר קשר רציף בין המטוסים לטרופות ואי בהירות לגבי מהלי זיהוי ספינות - נתפסו
גורמים חשובים האתר מבחינת השפעתם על השתלשלות הארועים. בעקבות זאת התקיים ב-24 ביוני 1968
ון, בלשכת ספקוד וזלי-האוויר בו נכח גם ספקד חיל-הים ובמהלכו הוחלט על עדכון נוהלי שיתוף הפעולה
בזרועים ופרסומם בגירסה אחידה, בחוברת שתופץ בשי הזרועות. כן סוכם על תיאום ער של מערכי הסיר,
סי הזירה והגילוי של שתי הזרועות."